TARİHTE ALLAH'A OĞUL İSNADI BAĞLAMINDA Hz. ÜZEYİR ÖRNEĞİ

Osman KAYA¹

Özet

Allah, hiçbir kavmi rehbersiz bırakmadığı gibi söz konusu rehberleri de kendi haline bırakmamıştır. Onlara “kitap” ve “sahifeler” adını verdiği vahiy manzumeleri ile aklen, ruhen ve fikren aydınlatmıştır. Buna rağmen genelde cemiyetler, muhatap oldukları mesajı bırakmış, kimi zaman rehberlerini kutsamış, hatta çeşitli şekillerde sapmışlardır. Bir kısmı, rehberlerine “Allah’ın oğlu” sıfatını yakıştırmıştır. Söz konusu sapmada Yahudiler de yer almıştır. Bu çalışmada, Kur’an-ı Kerim’de yalnızca bir kez adı geçen ve Yahudilerin “Allah’ın oğlu” diye nitelendirdikleri Hz. Üzeyir ile ilgili bazı yanlış algılar üzerinde durulmaktadır. Konu incelenirken ağırlıklı olarak İslam’ın temel kaynağı olan Kur’an ve onun tefsiri ile diğer İslâm kaynaklarından istifade edilmiştir. Bunun yanında Ahd-i Atik’in, Ezra, Hezekiel, Nehemya, Mezmurlar, I. ve II. Tarihler ile diğer bazı bölümleri ve bazı tarih kitaplarının verilerine dayanılmıştır. Burada Babil Sürgünü ve İsrailoğulları’nın başına gelen felaketlerin hangileri olduğunun üzerinde durulmuştur. Ayrıca Üzeyir’in Allah’ın insanlara gönderdiği bir peygamber olup olmadığı ve ölümünden yüzyıl sonra diriltilen kişinin Üzeyir olup olmadığı irdelenmiştir. Ayrıca Allah’a oğul olarak isnat etme düşüncesinin bütün Yahudilere mi yoksa sadece belli bir dönemde Hz. Muhammed (sas) ile tartışmaya giren birkaç kişiye mi mahsus olduğu düşüncesi tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Üzeyir, Yahudiler, Kur’an, Kitab-ı Mukaddes.

IN THE CONTEXT OF SON ATTRIBUTION TO ALLAH IN HISTORY, THE EXAMPLE OF HZ. UZEYİR

Abstract

Just as Allah did not leave any people without a guide, He did not leave the said guides to themselves. He enlightened them mentally, spiritually and intellectually with the revelation poems that he called "books" and "pages". Despite this, societies generally left the message they were dealing with, sometimes blessed their guides, and even deviated in various ways. Some ascribed the title of "son of God" to their guide. Jewry also took part in this deviation. In this study, The Prophet, who is mentioned only once in the Qur'an and whom the Jewry describe as the "son of God", some misconceptions about Saint Uzeyir will be discussed. While examining the subject, the Qur'an, which is the main source of Islam, and its interpretation and other Islamic sources will be used. In addition, the Ahd-i Atik, Ezra, Hezekiel, Nehemya, Mezmurlar, I. ve II. An examination will be made based on the dates and some other chapters and data from other history books. It will focus on the Babylonian exile and the disasters that happened to the Israelites. In addition, it has been examined whether Uzeyir is a prophet sent by Allah to people and whether the person who was resurrected a century after his death was Uzeyir. In addition, whether the thought of attributing God as a son to all Jewry or only in the process of descent will

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Arapça Eğitimi ABD.,
e-posta: okaya@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2695-4246

be analyzed whether it belongs to a few people who had an argument with the Hz. Prophet Muhammad.

Keywords: al-Tafseer, Ezra, Judaism, Qur'an, The Bible.

GİRİŞ

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عَزِيزُ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهَوْنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

“Yahudiler, “Üzeyr Allah’ın oğludur” dediler; Hristiyanlar, “Mesih Allah’ın oğludur” dediler. Bu, daha önce inkâr edenlerin sözlerine benzeterek ağızlarında geveledikleri sözdür. Allah onları kahretsin, nasıl da uyduruyorlar!”²

Yahut altı üstüne gelmiş bir kasabaya uğrayan kimseyi görmedin mi? “Allah burayı ölümünden sonra acaba nasıl diriltecek?” dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti, “Ne kadar kaldın?” dedi, “Bir gün veya bir günden az kaldım” dedi, “Hayır yüz yıl kaldın, yiyeceğine içeceğine bak, bozulmamış; eşeğine bak ve hem seni insanlar için bir ibret kılacağız, kemiklere bak, onları nasıl birleştirip, sonra onlara et giydiriyoruz” dedi; bu ona apaçık belli olunca, “Artık Allah’ın her şeye Kadir olduğuna inanmış bulunuyorum” dedi.”³

Burada sözü edilen adamın kim olduğu ve beldenin hangi belde olduğu konusunda farklı birtakım görüşler ileri sürülmüş, tahminler yapılmıştır. Ancak bu konuda Kur'an'da ve sahih hadislerde bir bilgiye sahip değiliz. Bundan dolayı söz konusu kişi ve belde hakkında kesin karar vermek mümkün olmamaktadır. Aslında bu konuda bilgi vermek, belki de anlatılmak ve verilmek istenen mesaj için bir önemi haiz değildir. Eğer Allah dileseydi ve ayetin hikmetinin gerçekleşmesi bu soruların cevaplarına bağlı olsaydı, Kur'an bunlardan mutlaka söz eder, bu soruların cevaplarına yer verirdi⁴ diye düşünüyoruz.

Bu kişi bir gün harap olmuş ve sakinleri de ölmüş bir beldeden geçerken “Ya rabbi bu belde ve ehlini nasıl dirilteceksin?” diye sormuştu. Bunu sorarken inanmadığından değil, sadece O'nun da Hz. İbrahim'in sorması gibi mutmain olmak için Yüce Allah'ın kendisine⁵ hakikati göstermesini ve olayları gözleriyle görmek istemişti.⁶ İnanan biri olmasına rağmen, gördüğü çürümüşlük, yıkıntı tablosu, bu tablonun zihninde bıraktığı iz, kendisini taaccübe sürüklemiştir.

Yüce Allah da söz konusu kişinin taaccübünü ve sorusunu sözlü olarak cevaplamak yerine, uygulamalı olarak ona gösteriyor. Çünkü insanın tatmin olması için mutlaka aracısız, kişisel tecrübeye ihtiyaç duyulmaktadır.⁷ Bu olay da böyle olmuştur.

² Kur'an: 9/30

³ Kur'an: 2/259.

⁴ Kutub, Seyyid, *fî Zilâli'l-Kur'an*, Hikmet Yayınları, İstanbul, trs., II, 64.

⁵ Bakara, 2/260.

⁶ Mevdudî, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l-Kur'an*, Trc. Muhammed Han Kayanî ve diğerleri İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, I, 206.

⁷ Kutub, *fî Zilâli'l-Kur'an*, II, 64-65.

Kur'an, bu olayın hakikatini özetleyerek bir peygamberin ilâhî mu'cize sınırları içinde yüz yıl bitkisel denilecek anlamda bir ölüm devresine sokulduğunu, bu süre içinde merkebinin ölüp geriye sadece kemiklerinin kaldığını, yiyecek ve içeceklerin bozulmadığını haber vermekte ve bununla, yıkılan, mahvolan yerlerin ayağa kalkması gibi adeta çökmüş bir milletin de Hakk'a dönüş yaptığı takdirde ilâhî yardım ve rahmetle yeniden yurtlarına dönebileceklerini, esaretten kurtulup dirilebileceğini müjdelemektedir.⁸

Kur'an'da açık bir bilgi verilmemesine rağmen İslâmî kaynaklarda bu konuda birçok yorum yapılmıştır. Söz konusu belde Beytülmağdis, buraya uğrayan kişi ise bir rivayette Eremya b. Hilîyâ, bir başka rivayete göre ise Üzeyir b. Şerhiyâ'dır. Kimisine göre de bu kişi, Eremya ve Dânyâl zamanında yaşamış İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerden Hezekiel'dir. Milâttan önce 597'de Kudüs'ü işgal eden Buhtunnasr, Beytülmağdis'i tahrip edip, halkını esir ederek Bâbil'e götürürken, Hezekiel Hz. Musa'dan kalan kutsal emanetleri ve sandığı götürmesinler diye Kudüs'te bir kuyuya atıp üzerine de bir alâmet koymuştu.⁹

Katâde, İkrime, Rebî b. Enes, Dahhâk ve Süddî söz konusu kişinin Hz. Üzeyir (as) olduğu görüşünü savunurken, İbnül- Kelbî ve Vehb b. Münebbih'e isnad edilen bir görüşe göre bu kişinin Ermiya olduğu söylenmiştir. Buna göre Allah Tealâ, Ermiyâ'ya, Buhtunnasr tarafından tahrip edilmiş olan Kudüs şehrini imar edeceğini haber verir ve oraya gidip yerleşmesini emreder. Şehre gelen Ermiyâ, karşısında bir harabe görünce şaşırır ve kendi kendine şöyle der:

“Suphanallah! Allah bana bu şehre yerleşmemi emretti ve orayı imar edeceğini haber verdi. Şehrin ölümünden sonra Allah orayı ne zaman imar edecek ne zaman ihya edecek!”¹⁰

Hz. Ali ve diğer bazılarına isnat edilen görüşe göre bu kişi Üzeyir (as) idi. Mücahid'e isnat edilen bir rivayete göre söz konusu kişi, dirilişe inanmayan biri olarak kabul edilmektedir.¹¹ İbn Kesir (v. 774/1373) ilgili ayette söz konusu edilen kişinin Hz. Üzeyir olduğu konusunda önceki ve sonraki âlimlerin çoğunun tercih ettiği görüş olduğunu söylemiştir.¹²

Üzeyir: “Allah burayı ölümünden sonra acaba nasıl diriltecek?” diye sorunca, Allah (cc), ona ölümleri nasıl dirilttiğini göstermek istedi. Onu ve merkebinin yüz yıl öldürdü. Yanındaki meyve, yiyecek ve içeceklerini ise taze bıraktı. Tadı ve renginde bir değişiklik olmadı. Sonra bir günün sonunda onu diriltti. Sonra gökten “Ya Üzeyir, kaç gün kaldın?” diye bir ses geldi. O da “bir gün veya günün bir kısmı kaldım” diye cevap verdi. Sonra ona denildi ki “yüz yıl kaldın”. Sonra ibret alsın diye ona “Yiyeceklerine ve içeceklerine bak. ” denildi. Yüz yıl geçmesine rağmen hiçbir değişikliğe uğramadığını gördü. Sonra merkebine baktığında kemiklerinin bembeyaz olup

⁸ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, II, 232-233.

⁹ Taberî, Muhammed İbn Cerir, *Cami'ul-Beyan fi Te'vilil-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muessetu'r- Risale, 2000, V, 439-444; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadir*, Dâru İbn Kesir/Dâru Kelimi't-Tayyib, Beyrût/Dimaşk, 1414, I, 319-322.

¹⁰ Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. İbrahim, *el-Keşfu'l Beyan an Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Komisyon, Dâru't-Tefsir, Cidde, 2015, VII, 150.

¹¹ İbnu'l-Cevzî, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, thk. Abdurrezak el-Mehdî, Dâru'l- Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut, 1422, I, 233.

¹² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 43. Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, *Kasasu'l-Enbiyâ Arâisü'l-Mecâlis*, Beyrût, Dâru'l-Ma'rife, trs. 307-308; İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Telbîsu İblîs*, thk. Eymen Salih, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 1995, s. 75.

dağıldığını gördü. Gökten bir sesle “ey kemikler toplanın Allah size bir ruh gönderecek” denildi. Kemiklerin hepsi toplandı. Bir araya geldi. Eklem ve mafsalları birleşti, kemiklerine et giydirildi, damarlarına kan geldi. Sonra merkep canlandı ve anırmaya başladı. Böylece Allah (cc) Üzeyir’e ölüleri nasıl dirilttiğini ibretli bir şekilde gösterdi. Sonra Üzeyir memleketine döndü. Onlar Üzeyir’i, o da onları tanıdı.¹³

I. Hz. Üzeyir’in Kimliği

Üzeyir’in (as) gerek kimliği gerekse Yahudilerin ona “Allah’ın oğlu” deyip demedikleri, tartışılan konulardandır. Bu gibi tartışmalarda kesin sonuca ulaşamamasının sebebi, olaylara bütüncül olarak bakılmamasıdır. Olaylara bütüncül olarak bakıldığında, önceki kitaplarda da Üzeyir’den (as) bahseden bilgiler olduğu için, o kitapların ifadelerinden de istifade ederek Kur’ân ayetleriyle birlikte okumak gerekir.

Bu konu; Beytu’l-Makdis’in yıkılışı, Babil Sürgünü, Kudüs’e dönüş ve Mescidin yeniden inşası ile de yakından ilgili olan bir konudur. Bundan dolayı bu konuda bilgi sahibi olmak için Kur’ân ayetleri ile Tevrat’ın içinde yer alan Ezra, Hezekiel ve Nehemya I. ve II. Tarihler kitaplarının ifadeleri birlikte değerlendirilerek bir sonuca ulaşmak mümkün olabilir. Üzeyir (as) Babil Sürgününden geri dönenler arasındadır. Sürgün sırasında kaybolan Tevrat’ı bulup İsrailoğullarına getirip öğretendir.

Üzeyir isminin kökeniyle ilgili birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Üzeyir isminin Arapça olduğunu ileri sürenler bulunsun da onun İbranice asıllı olup sonradan Arapçalaştırıldığını ifade edenler çoğunluktadır. Arapçadaki Üzeyir, İbranicede Ezra’dır. Araplar yabancı bir kelimeyi dillerine aldıklarında bazı değişiklikler yaparlar. Yasu’u İsa, Yuhanna’yi Yahya yaptıkları gibi, Ezra’yi Üzeyir olarak değiştirmişlerdir.¹⁴ Yabancı bir kelime olmasına rağmen ism-i tasğir yapılmış gayri munsarîf olmaktan çıkarılmıştır. Yani Üzeyir, Azra’dan ism-i tasğir yapılmıştır. Hud ve Lut kelimeleri de yabancı olmasına rağmen munsarîf olup cer ve tenvin alırlar.¹⁵ Üzeyir’in aslı, İzîr-yah olup “yardım” anlamındadır. İbranice’deki aslı Ezrâ’dır.¹⁶ Tevrat’ın Latince ve Grekçe/Yunanca tercümelerinde Üzeyir’in ismi Esdras olarak geçmektedir. Eski Ahit’in Ezrâ/Üzeyir bölümünde kendisinden “kâhin, yazıcı, Rabb’in buyruklarının, gökler ilahının şeriatının, İsrail’in Allah’ı Rabbin vermiş olduğu Musa’nın şeriatında bir yazıcı, İsrail’in Allah’ı Rabbin eli üzerinde olan, Allah’ın inayet eli üzerinde olan” olarak geçmektedir.¹⁷

İslâm tarihi kaynaklarına göre de Üzeyir, İsrailoğullarına gönderilen Hz. Musa’nın kardeşi Harun b. İmran’ın neslindendir.¹⁸ Fars Kralının komutanlarından Buhtunnassar, Beytül-Makdis’i işgal

¹³ Ebu’l-Hasan, Mukatil b. Süleyman, b. Beşir el-Ezdî el-Belhî, *Tefsiru’l-Mukatil b. Suleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şahatah, Dâru’l-İhya-i Turas, Beyrût, I. Baskı, 1423, I, 216-218; İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm*, Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1982, I, 314; İbnu’l-Cevzî, *Zadu’l-Mesîr*, I, 234.

¹⁴ Reşid Rıza, Muhammed Reşid b. Ali Rıza b. Muhammed, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Hakîm (Tesîru’l-Menar*, Neşr eden Mısırlı Heyet, 1990, B y. y. X, 283.

eş-Şirazi, Şeyh Nasır Mukarim, *el-Emsal Fî Tefsiri Kitabillahi’l-Münezzel*, trs, b. y. y, VI, 1.

¹⁵ el-Cevalikî Ebu Mansur, *el-Mu’reb Min Kelami’l-A’cemiyyi Ala Hurufi’l-Mu’cem, Min Lugati’l-Arabî*, Daru’l Kalem, Dimeşk, 1442/1990, s, 352-354; Resid Rıza, *Tefsiru’l Menar*, X, 283.

¹⁶ İbn Şerif, *Meanî Esmâi Enbiya*, <http://www.whyyislamsa.com>, s, 18.

¹⁷ *Ezrâ*, 7/1-12.

¹⁸ Sa’lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nîsâbü’rî, *Kasasu’l-Enbiyâ Arâisü’l-Mecâlis*,

edip yıktığında, aralarında Üzeyir'in (as) babası ve dedesinin de bulunduğu İsrail oğullarından Tevrat okuyucu ve bilginlerinden yaklaşık kırk bin kişiyi öldürmüştü. O sırada küçük bir çocuk olan Üzeyir, öldürülmemiş, aralarında Danyal'ın (as) da bulunduğu Davud soyundan esir alınan yedi bin çocukla birlikte o da Babil'e götürülmüştü. Üzeyir, Buhtunnassar'ın ölümü ve Beytü'l-Makdis'in yeniden imarından sonra Babil'e dönmüştü.¹⁹

Üzeyir ile ilgili tarihsel bilgilerin en temel iki kaynağı, Eski Ahit'in Ezra²⁰ ve Nehemya²¹ kitaplarıdır. Ezra ve Nehemya'nın başlangıçta tek kitap iken sonradan ayrıldığı kabul edilmektedir. Bu iki kitapta, özetle, Babil sürgünündeki İsrailoğullarının Kudüs'e geri dönüşü, Ezra'nın Tevrat'ı halka okuyuşu, Mabedin yeniden inşası ve Vali Nehemya'nın faaliyetlerinden bahsedilir. Genel olarak Ezra ve Nehemya ile I. ve II. Tarihler kitabında (Babil sürgününden sonra M. V. 350-300 yılları arasında yaşadığı sanılan ve 'Tarihçi' diye anılan tek bir yazar tarafından kaleme alınmış) olduğundan dil, üslup ve içerik bakımından birbirlerine çok benzerlikler bulunmaktadır.²²

Üzeyir (as) Harun soyundandır.²³ Ezra kitabında Üzeyir'in şeceresi, "Başkahin Harun, Eleazar, Finehas, Abişua, Bukki, Uzzi, Zerahya, Merayot, Azarya, Amarya, Ahitub, Tsadok (Zadok), Şallum, Hilkiya, Azarya, Seraya, Ezra" şeklinde verilmiştir. ²⁴ Bu şecerde Üzeyir'in babası olarak gösterilen Seraya, II. Krallar'da 'baş kâhin' diye zikredilir. Yine aynı kitapta yer alan kayıtlara göre Seraya bir grup Yahudi ile birlikte Babil ordusunun başkomutanı Nebuzara tarafından Babil kralına götürülmüş; kral onu ve beraberindeki Yahudileri Hamat'ta öldürmüştür.²⁵

Nitekim Kur'an'ın verdiği bilgiler üzerinde düşününce Üzeyir'in (as) Harun soyundan, kendine kitap ve hikmet verilen nebilerin gelmiş olduğu anlaşılmaktadır.²⁶ Bundan dolayı Üzeyir de Harun'un soyundan gelen nebilerden denilebilir.

II. Üzeyir'in (Ezra'nın) Mucizevi Olması

Üzeyir (as) da İsa (as) gibi mucize bir kişiliğe sahiptir. İsa (as) babasız dünyaya gelmiş²⁷ Üzeyir (as) ise yüzyıl öldürülmüş sonra diriltilmiştir.²⁸ Ayrıca isnat edilen mucizeleri de birbirine

Beyrût, Dâru'l-Ma'rife, trs., 307-308; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 279, 280.

¹⁹ Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ Arâisü'l-Mecâlis*, 307-308; İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru'l-Fikr, 1986, II, 46; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 279.

²⁰ *Ezra*, Bab, 7-10.

²¹ *Nehemya*, Bab, 8-10.

²² Bu konuda geniş bilgi için bkz. *Ezra, Bab, 7-10* pasajların tamamı ile *II. Tarihler* 36. Bab

²³ *Ezra*, 7/1-6.

²⁴ *Ezra*, 7/1-5.

²⁵ *II. Krallar*, 25/18-21.

²⁶ *En'am*, 6/83-87.

²⁷ Hz. İsa için bkz. Kur'an: 19/16-21.

²⁸ Üzeyir bkz. Kur'an: 2/259.

benzemektedir.²⁹ Bu yönüyle o, insanlar için bir ayet, bir mucizeydi.³⁰ Üzeyir (as)da 100 yıl ölü kaldıktan sonra dirilmiş ve insanlar için mucize kılınmıştı.³¹

Üzeyir 100 yıl uyutulduktan (öldükten) sonra Kudüs'e döndüğünde kendini tanıyanlar olmuştur. Bu konuda Üzeyir (as) ile ilgili olarak şöyle bir hikâye anlatılır:

“Üzeyir eşeğine bindi, mahallesine geldiğinde onu kimse tanıyamadığı gibi, o da insanları ve evlerini tanımadı. Tahminle gidip kendi evini buldu. Kapıda 120 yıl öncesinden onu tanıyan ve bilen çok yaşlı, a'ma, dizleri takatsiz kalmış bir kadın gördü. Kadına sordu:

–Hanımefendi, Üzeyir'in evi burası mı?

Kadın ağlayarak şöyle cevap verdi:

–Evet, onun evi burası. Suphanallah; şu kadar yıldan beridir Üzeyir'i kayıp ettik; onunla ilgili hiçbir şey işitmedik.

– “İşte Üzeyir benim.” dedi. “Allah beni yüz yıl ölü halde bıraktı, sonra yeniden diriltti.”

Kadın şaşkınlık içinde şöyle dedi:

– Üzeyir'in duası kabul olurdu. Hasta ve sıkıntı içinde olanların sağlık ve afiyete kavuşmaları için dua ederdi. Öyleyse Allah'a dua et; gözlerim açılsın da seni göreyim. Üzeyir isen seni tanırım.

Üzeyir dua etti; eliyle yaşlı kadının gözlerini mesh etti ve kadın görmeye başladı. Sonra elinden tutup “Allah'ın izniyle kalk” dedi. Allah kadının ayaklarını rahatlattı. Kadın Allah'ın izniyle bir bağdan çözülmüş gibi sağ salim ayağa kalktı. Sonra: “Senin Üzeyir olduğuna şahitlik ederim.” dedi ve onu İsrail oğullarının toplantı alanlarına götürdü. Üzeyir'in 118 yaşındaki oğlu ile ihtiyarlamış torunları da oradaydı. Kadın onlara yüksek sesle bağırdı: “Bu Üzeyir'dir, size geldi.” dedi. Herkes yalan söylediğini sanınca kadın sözlerini şöyle sürdürdü:

–Ben sizin hizmetçiniz olan kadını. Benim için Rabbine dua etti, gözlerim açıldı ve ayaklarım rahatladi. Allah'ın kendisini 100 yıl süreyle öldürüp arkasından dirilttiğini söylüyor.

Herkes yerinden kalktı ve ona doğru geldi. Oğlu dedi ki: “Babamın iki omuzu arasında hilal gibi siyah bir ben vardı.” Hemen omuzlarını açtı ve görülen işaret sonucu oğlu bu kişinin Üzeyir'in ta kendisi³² olduğunu söyledi.

III. Nebukadnessar'ın Yahuda'yı İşgali ve Babil Sürgünü

Kudüs'ün işgali ve Yahudilerin Babil'e sürgüne gönderilmesi Yahuda Kralları Yehoyakim, Yehoyakin ve Sidkiya'nın dönemlerinde gerçekleşir. Yahuda Kralı Yehoyakim döneminde, Babil Kralı Nebukadnessar Yahuda'ya saldırır. Yehoyakim üç yıl ona boyun eğdiyse de sonradan

²⁹ İsa (as) mucizeleri için bkz. Kur'an: 3/49; Kur'an: 5/110; Üzeyir (as) mucizeleri için bkz. Kur'an: 2/259. es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî, *el-Keşfu'l-Beyân (Tefsîr'us-Sa'lebî)*, thk. Muhammed b. Aşûr-Nazîr es-Sâidî, Lübnan, 2002, II, s. 250; Beğavî, Hüseyin b. Mes'ud, *Tefsîr'ul-Beğavî*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damiriyye, Süleyman Müslim el-Harş, Medine, 1997, I, 321.

²⁹ Hz. İsa için bkz. Kur'an: 3/, 46, 49; 5/46, 78, 110, 112-115; 19/16-33, 36.

³⁰ Kur'an: 19/16-21.

³¹ Kur'an: 2/259.

³² es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân (Tefsîru's-Sa'lebî)*, II, 250; el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 321.

Mısırlılara güvenerek fikrini değiştirir. Nebukadnessar'a başkaldırır.³³ Bunun üzerine Babil Kralı, M. V. 605'te Yeruşalim'e saldırarak kenti kuşatır. Babil'e götürmek için Yehoyakim'i tunç zincirlere bağlayarak İsraililerden kral soyundan gelme ya da soylu, kusursuz, yakışıklı ve her konuda bilge, öğrenmeye yetenekli, sarayda görev almaya uygun nitelikte bazı gençlerle birlikte sarayda hizmet etmek üzere Babil'e götürür. Bu gençler arasında Daniel ve arkadaşları Hananya, Mişael ve Azarya/Azra'nın (Üzeyir) bulunduğu da kaynaklarda geçmektedir.³⁴

Yehoyakim Babil'e sürgün edilince yerine oğlu Yehoyakin, Yahuda Kralı olur.³⁵ Yehoyakin'in kısa süren egemenliği sırasında Babil Kralı Nebukadnessar M.Ö. V. 597'de Adar (mart) ayının ikinci günü Yeruşalim üzerine yürüyüp kenti kuşatır. Bu kuşatmada Yahuda Kralı Yehoyakin, annesi,³⁶ görevlileri, yöneticileri ve hadımlarıyla birlikte Nebukadnessar'a teslim olurlar. Ülke, zamanında teslim olduğu için Nebukadnessar Kudüs'ü yakmaz. Fakat Yehoyakin'i, annesini, karılarını, hadımlarını ve ülkenin bütün ileri gelenlerini, tüm Yeruşalim halkını, komutanları, yedi bin deneyimli yiğit savaşıyı, bin zanaatçıyla, demirciyi toplam on bin kişiyi esir olarak Babil'e sürgün eder.³⁷

Rabb'in sözü uyarınca Nebukadnessar, Rabb'in Tapınağı'nın ve kral sarayının bütün hazinelerini, İsrail kralı Süleyman'ın Rabb'in Tapınağı için yaptırdığı altın eşyaların tümünü parçalar.³⁸ Nebukadnessar, Yehoyakin'i sürgüne gönderdikten sonra yerine amcası Mattanya'yı ismini Sidkiya olarak değiştirerek kral ilan eder.³⁹ Sidkiya, Nebukadnessar'a bağlı kalacağına dair Tanrı adıyla ant içer.⁴⁰ Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, Mısır Kralı Hophra, Babil'e başkaldırma konusunda Kral Sidkiya'nın aklını çelmesi sonucu⁴¹ Mısır Kralı'nın kendisine verdiği çok sayıda asker ve atlara güvenerek Babil Kralına karşı isyan eder.⁴² Bunun üzerine Babil Kralı Nebukadnessar, bütün ordusuyla Yeruşalim önlerine gelip ordugâh kurar. Kentin çevresine rampa yapar. Sidkiya'nın krallığının on birinci yılına kadar kent kuşatma altında kalır.⁴³ Peygamber Yeremya, Rabb'in emriyle, Babil Kralının komutanlarına teslim olunması konusunda Yahuda Kralı Sidkiya'yı uyarır ve ancak teslim olması sonucu hayatta kalabileceğini söyler.⁴⁴

Peygamber Yeremya'nın bildirisi gerçekleşerek memlekette bir kıtlık olur. Sonunda kentin surlarında bir gedik açılır. Babil Kralı'nın bütün komutanları içeri girip orta kapıda otururlar. Yahuda Kralı Sidkiya ile askerler onları görünce geceleyin kral bahçesinin yolundan iki duvarın arasındaki kapıdan kaçarak Arava yoluna çıkarlar. Ama Kildani ordusu, Kral Sidkiya'nın ardına düşerek Eriha ovalarında yakalar. Kral Sidkiya yakalanıp Hama topraklarında, Rivla'da Babil

³³ II. Krallar, 24/1; Kurt, Ali Osman, *Babil Sürgünü Sonrası Ezra Önderliğinde Yahudiliğin Yeniden Yapılandırılması*, s. 38; Akbıyık, Serpil, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya-2010, s. 73.

³⁴ II. Tarihler, 36/7 Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 73.

³⁵ II. Krallar, 24/8; II. Tarihler, 36/9; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 74.

³⁶ II. Krallar, 24/8; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 74.

³⁷ Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, 74.

³⁸ II. Krallar, 24/10-16; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 74

³⁹ II. Krallar, 24/17; II. Tarihler, 36/10; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 74

⁴⁰ II. Tarihler, 36/13; Akbıyık *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 74.

⁴¹ Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 74.

⁴² *Hezekiel*, 17/15.

⁴³ *Yeremya*, 52/3-5; II. Krallar, 25/1-2; Akbıyık *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 75.

⁴⁴ *Yeremya*, 32/1-5; 38/14-28; 21/9; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 75.

kralının huzuruna çıkarılır. Gözlerinin önünde oğulları, bütün Yahuda önderleri öldürülür. Kendisinin de gözleri oyularak, Babil'e götürülür, ölünceye kadar cezaevinde tutulur.⁴⁵ Ayrıca sarayın bütün kıymetli eşyalarını da alınarak Babil'e götürür. Sadece bağcılık, çiftçilik yapsınlar diye bazı yoksullar orada bırakılır.⁴⁶

Kentte kalan askerlerin komutanını, kralın beş danışmanını,⁴⁷ ülke halkını askere yazan ordu komutanının yazmanını ve ülke halkından kentte bulunan altmış kişiyi esir alır. Hepsini Rivla'ya, Babil Kralının yanına götürür. Babil Kralı, Hama ülkesinde Rivla'da onları idam eder. Böylece Yahuda halkı ülkesinden sürülmüş olur.⁴⁸

Nebukadnessar burada düzeni sağlamak üzere Ahikam'ın oğlu Gedelya'yı Benyamin şehri olan Mizpah'a vali olarak görevlendirse de Gedelya'nın valiliği kısa sürer. Gedelya Nebukadnessar ile iş birliği yaptığı suçlamasıyla öldürülür. Gedelya'nın öldürülmesi Babil'e yeni bir sürgünün (M. Ö. 582) başlangıcı ve bahanesi olur.⁴⁹

III. Sürgün Edilenlerin Sayısı

Babil'e sürgün edilenlerin sayısı hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. II. Krallar kitabında Nebukadnessar'ın krallığının sekizinci yılında (M. Ö. 597) toplam on bin kişinin sürgün edildiği bildirilirken,⁵⁰ aynı kitapta Nebukadnessar'ın krallığının sekizinci yılında sürgün edilenlerin sayısı konusunda farklı ifadeler yer almaktadır. II. Krallar kitabını 24/14. pasajında "Bütün Yeruşalim halkını, komutanları, yiğit savaşçıları, zanaatçıları, demircileri, toplam on bin kişiyi sürgün ettiği" ifade edilmektedir.

Ancak bu kitabın 24/15. ve 16. pasajlarında "Babil Kralı Nebukadnessar'ın Yehoyakin'i esir olarak Babil'e götürdüğü, onunla birlikte annesini, eşlerini, hadımlarını ve ülkenin ileri gelenlerini de Yeruşalim'den Babil'e sürdüğü" ifadesi bulunmaktadır.

Bu iki pasaj arasındaki sorun şundan kaynaklanmaktadır: II. Krallar'ın 24/16. pasajında zikredilen 7000 yiğit savaşçı ve 1000 zanaatçı ifadesi, II. Krallar 24/14'de zikredilen 10, 000 kişinin içinde mi yoksa ayrı mı sayıldığı meselesidir. Eğer bu iki pasajı birbirinden bağımsız kabul edersek, Nebukadnessar'ın krallığının 8. yılında 18000 kişinin sürgün edildiği sonucuna ulaşırız. Fakat iki pasaj birbiriyle bağlantılı ele alındığında toplam 10, 000 kişinin sürgün edildiği sonucuna ulaşılır.

Yeremya kitabında ise sürgün, üç aşamalı olarak Nebukadnessar'ın krallık yıllarına göre anlatılmaktadır. Buna göre Nebukadnessar'ın toplam 4600 kişiyi sürgüne gönderdiği ifade edilmektedir.⁵¹ Yeremya kitabındaki bu rakamlarla II. Krallar kitabında verilen rakamlar arasında büyük bir fark vardır. Dikkat çeken diğer bir nokta ise; II. Krallar kitabında, sadece bir işgal sırasında sürgün edilenlerin sayısının Yeremya kitabında üç işgalde de sürgün edilenlerin toplam sayısından daha fazla olmasıdır. II. Tarihler kitabında Yeruşalim'in düşüşü ve halkın Babil'e

⁴⁵ Yeremya, 52/4-11; II. Krallar, 25/1-7.

⁴⁶ Yeremya, 52/12-19; II. Krallar, 25/8-17.

⁴⁷ II. Krallar, 25/19; Yeremya, 52/25; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 76.

⁴⁸ Yeremya, 52/24-27; II. Krallar, 25/18-21; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 76.

⁴⁹ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 40; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 76.

⁵⁰ II. Krallar, 24/14; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 76.

⁵¹ Yeremya, 52/28-30; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 77.

sürgün edilmesi bildirilmekle beraber⁵² sürgüne gönderilenlerin sayısı hakkında bir bilgi verilmez. Bu konudaki rivayetler arasında farklılıklar olsa da Babil’e çok sayıda Yahudi’nin sürgün edildiği açıkça görülmektedir.

IV. Beyt-İ Makdis’in Yıkılışı

Mescit (Beytu’l-Makdis), M.Ö. 960 dolaylarında Süleyman (as) tarafından yaptırılmıştı. Buhtunnasr (Nabukadnessar) M.Ö.586’da orayı, Kudüs ile birlikte yıkmış ve Yahudileri Babil’e sürgün etmişti. İkinci yıkılışı ise M.S.70 yılında Titus komutasındaki Romalılar tarafından gerçekleştirilmişti.⁵³

Kur’an-ı Kerim, Kudüs ve Beyt-İ Makdis’in iki kez yıkılmış olduğundan söz eder. Birinci yıkılıştan sonra tekrar yapılmış ama ikinci yıkılıştan sonra yeniden yapılmamıştır. Bu konu ile ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle demiştir:

İsrailoğullarına "Doğrusu yeryüzünde iki defa bozgunculuk yapacak ve kibirlendikçe kibirleneceksiniz" diye bildirdik. "Bu ikiden birincisinin vakti gelince, üzerinize pek güçlü olan kullarımızı salacağız. Onlar memleketlerinizde her köşeyi kontrollerine alacaklar. Bu, yerine gelecek bir vaattir. " "Bunun ardından sizi onlara galip getireceğiz; mallar ve oğullarla size yardım edecek ve sizin sayınızı artıracaktır. " İyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz o da kendinizdir. İki vaatten ikincisinin vakti gelince, yüzünüzü üzüntüye sokmaları, kötülük yapmaları, önceden Mescide girdikleri gibi girmeleri, ele geçirdikleri yerleri harap etmeleri için onları tekrar göndereceğiz. ”⁵⁴

Burada birinci yıkılışa sebep olarak peygamberlerinin bütün uyarılarına rağmen İsrailoğullarının onları dinlemeyip her türlü ahlâksızlığı benimsemeleri gösterilmektedir.

“O, zorlu bir millet, eski bir millettir. Bir millet ki sen onun dilini bilmez ve ne dediklerini anlamazsın. Onların ok kılıfı açık bir kabirdir, hepsi yiğitlerdir. Güvenmekte olduğun duvarlı şehirlerini kılıçla vurup yakacaklar. Ve kavmin leşleri yerin canavarlarına ve göklerin kuşlarına yem olacak ve onları korkutan olmayacak. Ve Yahuda şehirlerinden ve Yerusâlim (Kudüs) sokaklarından, meserret sesini, sevinç sesini ve gelin ile güveyinin sesini sona erdireceğim, çünkü diyar harap olacak. Ve vaki olacak sana nereye çıkalım dedikleri zaman onlara diyeceksin: Rab şöyle diyor; ölüm için olan ölüme, kılıç için olan kılıca, kıtlık için olan kıtlığa ve sürgün için olan sürgüne... Ve onların üzerine dört çeşit dini koyacağım: Öldürmek için kılıcı, parçalamak için köpekleri, yiyip bitirmek ve helak etmek için göklerin kuşlarını ve yerin canavarlarını. ”⁵⁵

“Sonra onlara karşı size tekrar 'güç ve kuvvet verdik', size mallar ve çocuklarla yardım ettik ve topluluk olarak da sizi sayıca çok kıldık. ” Burada Babillilere esaretten kurtulduktan sonra İsrailoğulları'na (yani Yuda halkına) verilen mühlet kastedilmektedir. İsrail ve Samaria halkı ahlâkî yönden bir kez çöktükten sonra tekrar düzelemediler. Fakat Yuda halkı arasında hâlâ hakka uyan ve diğer insanları da doğru yola çağıran insanlar vardı. Bunlar Yuda'da kalanları doğru yola

⁵² II. Tarihler 36/7, 36/10, 36/17-20;

⁵³ Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, I, s, 109.

⁵⁴ Kur’ân: 17/4-7.

⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, III, 80-84; Yeremya: 2/ 5-7, 20, 26-28; 3/ 6-9; 5/1, 7-9, 15-17; 7/33, 34; 15/2, 3; *Hezekiel*: 22/3, 6-12, 14-16; *Matta*, 23: 37, 38; 24/2; *Matta*: 23/ 37, 38; 24/ 2.

çağırma görevlerine devam ettiler ve Babil'e ve diğer memleketlere sürülenleri de pişman olup tövbe etmeye davet ettiler. En sonunda Allah'ın rahmeti yardıma geldi. Babil'in çöküşü başladı. Pers Kralı Hüsrev M.Ö.529'da Babil'i aldı ve ertesi yıl İsrailoğulları'na anayurtlarına dönme izni veren bir kanun çıkarttı. İsrailoğulları kabileler halinde vatanlarına dönmeye başladılar ve bu manzara uzun bir süre devam etti. Hüsrev, İsrailoğullarına Süleyman'ın Mabedini tekrar yapma izni de verdi, fakat orada yerleşik bulunan komşu topluluklar buna karşı çıktı. En sonunda Dariusıson, Yuda Kralının torunlarından biri olan Zerubbabel'i M.Ö.522'de Yuda'nın yöneticisi olarak atadı. O da Yeşu ve Zekeriya ve Haggay peygamberlerin gözetiminde Mabedi tekrar inşa ettirdi. M.Ö. 458'de Ezra bir grup sürgün vatandaşıyla Yuda'ya vardı ve Pers Kralı Artahşaşa ona şöyle bir ferman yazdı:

“Ve sen Ezra, nezdindeki Allah'ın hikmetine göre amirler ve hâkimler koy; ta ki ırmağın öte tarafında olan bütün kavme, senin ilâhının şeriatını bilenlerin hepsine hükmetsinler ve bilmeyene öğretin. Ve her kim senin ilâhının şeriatını ve kralın emirlerini yapmazsa gerek ölüm, gerek sürgün, gerek mal müsaderesi, gerekse hapis için hemen hüküm icra olsun”⁵⁶

“Sonuncu vaat geldiği zaman, (yine öyle kullar göndeririz ki) yüzlerinizi 'kötü duruma soksunlar', birincisinde ona girdikleri gibi Mescide (Kudüs)e girsinler ve ele geçirdiklerini 'darmadağın edip mahvetsinler.’”

Bundan maksat ise; Makkabilerin başlattığı ateşli dinî ve ahlâkî hava, yavaş yavaş etkisini kaybetti ve bunun yerine dünyevileşme artmaya başladı. Aralarında tefrika çıktı; kendileri Roma generali Pompey'i Filistin'e davet ettiler. Pompey M.Ö. 63'de dikkatini bu topraklara yöneltti ve Kudüs'ü alarak Yahudilerin siyasi özgürlüğüne bir son verdi. Fakat Romalılar kendileri yönetme yerine yerel yöneticiler vasıtasıyla yönetmeyi tercih ediyorlardı. Bu nedenle Filistin'de yerel bir yönetim kuruldu. Bu görev M.Ö. 40 yılında akıllı bir Yahudi olan Herod'un eline geçti. Bu yönetici büyük Herod olarak bilinir. Herod M.Ö. 40'tan, M.Ö. 4'e dek Filistin ve Ürdün'ün tümünü yönetti. Herod bir taraftan Yahudileri memnun etmek için dinî liderleri koruyor, bir taraftan da Roma imparatorluğuna bağlılığını göstererek Sezar'ı memnun ediyor ve Roma kültürünü yaymaya çalışıyordu. Onun yönetimi döneminde Yahudiler çok dejenere oldular ve ahlâksızlığın en kötü seviyelerine düştüler.

Herod'un ölümünden sonra krallığı üçe ayrıldı. Oğlu Archelaus, Samaria, Yuda ve kuzey Edom'un yöneticisi oldu. Fakat M. S. 6'da Sezar Augustus, onu yöneticilikten aldı ve yerine Romalı bir yönetici getirdi. Bu durum M. S. 41'e kadar devam etti. İsrailoğullarının ilk sapıklıkları sırasında onlara yapılan yukarıda değinilen uyarıların yanı sıra, ikinci sapıklıkları sırasında bunun sonuçları ve kötü akıbetine karşı Hz. İsa (as) tarafından çok sert bir şekilde şöyle uyarılmışlardı:

“Ey Kudüs, Peygamberleri öldüren ve kendisine gönderilenleri taşıyan Kudüs! Tavuk, yavrularını kanatları altına nasıl toplarsa, ben de senin çocuklarını kaç kere öyle toplamak istedim, fakat siz istemediniz. İşte eviniz size ıssız bırakılacak. Doğrusu size derim ki, burada taş

⁵⁶ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, III, 87-90; *Ezra*, 8/25-26.

üstünde yıkılmadık taş bırakılmayacak”⁵⁷ fakat Yahudiler bütün bu uyarıları kulak ardı ederek Hz. İsa'nın Roma yöneticisi Pontus Pilate tarafından ölüm cezasına çarptırılmasını istemişlerdi.⁵⁸

V. Ezra/Üzeyir Önderliğinde Dönüş, Üzeyir'in Nebîliği ve Gerçekleştirdiği Eylemler

Buhtunnasr'ın M.Ö.562'de ölmesinin ardından zayıflama dönemine giren Yeni Babil krallığı, M.Ö. 539'da Perslilerle yapılan savaşta yenilgiyle birlikte ortadan kalkmıştır. Babil krallığını tarih sahnesinden silen Pers Kralı Cyrus, Yahudilerin tekrar Kudüs'e dönmelerine ve Süleyman Mabedini yeniden inşa etmelerine izin vermiştir.⁵⁹

M.Ö. 539'da Bâbil'i fetheden Pers kralı Koreş,⁶⁰ Buhtunnasr'ın getirdiği Yahudileri ve hazineden aldığı ve kendi hazinesine kattığı altınları da krallığının ilk yılında yani M.Ö. 538'de Mescid'i yeniden inşa etmeleri için Kudüs'e gönderdi.⁶¹ Babil'den dönenler arasında kâhinler (koenler) vardı.⁶² Harun soyundan olanlara kâhin dendiği için o soydan olan Ezra/Üzeyir'in de bu sırada dönmüş olması anlaşılıyor olsa da⁶³ Ezra/Üzeyir, Babil'den dönen ilk kabilede yer almamış hocası Baruhben Neriah'la çalışmalarını tamamlamak için Babil'de kalmıştır.⁶⁴ Daha sonra Pers Kralı I. Artahşasta Yahuda'ya yerleşmek üzere göç eden ikinci kabileyi Ezra/Üzeyir liderliğinde gönderir.⁶⁵

Ezra/Üzeyir, Yahuda ve Yerusâlim'de Tanrı'nın yasasının uygulanıp uygulanmadığı konusunda araştırma yapmak,⁶⁶ Yahudilerin Persler ile Mısır arasında tampon olmalarını sağlamak,⁶⁷ Yahudi cemaatinin durumunu incelemek, onlara Allah'ın şeriatına riayet etmelerini tavsiye etmek ve Mabedin hizmeti için gerekli malzemeyi sağlamak üzere Pers Kralı tarafından Kudüs'e gönderilmiştir. Üzeyir (as), bu yolculuğa çıkarken, Bâbil'e getirilmiş olan Yahudi sürgünlerinden bir gurubu da beraberinde götürme izni alır. Dört ay sonra Kudüs'e ulaşır ve orada putperest kadınlarla evlenmiş olan Filistin Yahudilerinin pek çoğunu bu kadınları boşamaya ikna eder. On üç yıl sonra da Musa'nın (as) şeriat kitabını getirerek halka okur.⁶⁸

Daha sonra Kral I. Artahşasta,⁶⁹ inşaatı engellemiş, mescit, ancak Darius'un krallığının ikinci yılında⁷⁰ M.Ö. 515'te inşa edilebilmiştir.⁷¹

⁵⁷ Matta, Bab:23/37-38; Bab, 24/2.

⁵⁸ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, III, 91.

⁵⁹ Ezra, 1/1-11; 2/1-70

⁶⁰ Ahmet Güç, *Yahudilik, DİA*, XXXX, 207-212.

⁶¹ Ezra, 1, /13.

⁶² Ezra, 2/2, 36.

⁶³ Ezra, 7/1-6.

⁶⁴ Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 115; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 127.

⁶⁵ 104 Ezra, 7/1-10; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 127.

⁶⁶ 105 Ezra, 7/14.

⁶⁷ Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 128

⁶⁸ Nehemya, Bab, 8/1-18.

⁶⁹ Ezra, 4 /11-24; Salime Leyla Gürkan, *DİA*, XXXXIII, 226-232.

⁷⁰ Ezra, 4/11-24.

⁷¹ Gürkan, Salime Leyla, *DİA*, XXXXIII, 226-232; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Taberî, *Tefsir*, XVII, 355-358. Taberî bu konuyu geniş bir şekilde ele alarak İsrailoğullarının Hz. Zekeriyya ve Hz. Yahya'yı öldürmelerinin ardından birinci ve ikinci mağlubiyetinin Pers ve Babil devletleri tarafından gerçekleştiğini izah eder.

Ezra, II. Artahşasta'nın krallığının yedinci yılının beşinci ayında yani M.Ö. 437'de Kudüs'e vardı.⁷² Kral, ona gönderdiği mektupla Allah'ın emirlerini uygulamasını istedi.⁷³ Çünkü o, yıkım sırasında kaybolan ve unutulmuş Tevrat'ı getirmiş, onlara okuyup açıklamıştı.⁷⁴

Pers Kralı Artahşasta, Yehuda'ya gönderdiği Ezra'ya geniş yetkiler içeren bir ferman verir. Bu ferman; isteyen herkesin Kudüs yolculuğuna eşlik etmesine izin verilmesi, Yehuda ve Kudüs'teki durumların araştırılması, dini bağışların Kudüs'e taşınması, beklenmedik harcamaların kraliyet hazinesinden karşılanması, Fırat'ın batı yakasındaki bölgenin hazine görevlileri için bildiriler, din adamlarına vergi muafiyeti, Tanrı'nın yasasını öğretmesi ve onunla hükmetmesi için Ezra'ya, yargıç atama yetkisinin verilmesi, Yahudi hukukuna ve kralın emirlerine itaat etmeyenlerin çeşitli şekillerde cezalandırılacağı konularını içerir.⁷⁵

Babil Sürgünü sonrası Yahudi tarihinde ön plana çıkan Üzeyir'in bu dönemde yerine getirdiği en önemli faaliyet, Tevrat'ı yeniden yazmasıdır. Ezra ve Nehemya kitaplarında, Musa'nın şeriatı konusunda yazıcı, 'din bilgini' anlamına gelen kâhin olarak nitelendirilmiştir.⁷⁶ Yahudiler tarafından, peygamber olarak kabul edilmese de peygamber üstü bir konumda kabul edilmiş, hatta Rabbiler, Üzeyir'i Hz. Musa ile mukayese ederek "Eğer Musa dünyaya daha önce gelmemiş olsaydı Tevrat Üzeyir'e vahiy edilirdi"⁷⁷ demişlerdir.

Ezra, Kudüs'e geldikten sonra toplum arasında yeniden birliği tesis etmek için bazı dinî faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bunlardan biri; Tevrat'a dayalı bir toplum inşa etmek, diğeri de yukarıda belirtildiği gibi, yabancılarla evliliği yasaklayarak Yahudi kimliğini yeniden oluşturmaya çalışmaktır.⁷⁸

Bu düzenlemelerin hangi sıraya göre yapıldığı tam olarak bilinmese de ona izafe edilen en önemli dinî faaliyet, hiç şüphesiz, Tevrat'ı yeniden tespit etmesi ve halkın önüne getirip okumasıdır. Nehemya'da bu durum şöyle anlatılır: "Ve bütün kavim, bir adanmış gibi, su kapısının karşısındaki meydana toplandı, Rabbin İsrail'e emretmiş olduğu Musa'nın şeriat kitabını getirsin diye yazıcı Ezra'ya söylediler. Ve yedinci ayın birinci gününde, kâhin Ezra, cemaatin, erkek ve kadın ve anlayışla dinleyebilenlerin hepsinin önüne şeriatı getirdi. Ve su kapısının karşısındaki meydanın önünde, erkeklerin ve kadınların ve anlayabilenlerin önünde, sabah ışığundan öğleye kadar ondan okudu ve bütün kavim şeriat kitabına kulak verdi."⁷⁹

Öte yandan Üzeyir; Tevrat'ın bütün hükümlerini Yahudilere tek tek açıklamış ve onlardan kendilerine açıklanan bu hükümlerin gereklerini hayat tarzı olarak benimsemelerini isteyerek teoride bırakmamıştır. Tevrat için haftalık okuma günleri belirlemiştir. Senenin başlangıç ayını da değiştiren Üzeyir, Mısır'dan çıkışı hatırlatan Nisan yerine Babil'den çıkışın anısını hatırlatan Tişri ayını benimsemiştir.⁸⁰

⁷² Ezra, 7/8.

⁷³ Ezra, 7/14.

⁷⁴ Gürkan, *DİA*, XXXXIII, 226-232.

⁷⁵ 108 Ezra, 7/11-26; Akbiyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s, 128.

⁷⁶ Ezra, 7/6; 10/10; Nehemya, 8/9; 12/36.

⁷⁷ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, İstanbul 2001, s. 114-115.

⁷⁸ Ezra, 8/21-23; Akbiyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s, 129.

⁷⁹ Nehemya, 8/1-3.

⁸⁰ Baki Adam, *Tevrat*, s. 116.

Üzeyir'in gerçekleştirdiği dinî düzenlemelerinden birisi de sürgün döneminde Kudüs'te kalan bir grup Yahudi'nin Kenanlılar, Hittiler, Mısırlılar ve Moablılar gibi yabancı toplumlara mensup kadınlarla yapmış oldukları evlilikleri fesh etmiş olmasıdır.⁸¹ Üzeyir bu yeni Ahd-i Misak çerçevesinde kavminden Tevrat'ın hükümlerine itaat, Cumartesi ve bayramlar ile sosyal ve tanrısal hükümlerin gereklerine uymalarını istemiştir.⁸² Ayin ve sinagogla ilgili kuralların tespitinin yanı sıra, görevleri Eski Ahit'in tam metninin tespit edilmesi olan yüz yirmi üyeden oluşan bir meclis oluşturmuştur.⁸³

Tüm bunlardan sonra önderler Ezra'nın yanına gelerek; Levililer ve kâhinler de dahil İsrail halkının çevredeki halkların iğrenç alışkanlıklarını uyguladığını, bu halkların kızlarıyla evlendiklerini böylece kutsal soyu karıştırdıklarını söyleyerek şikâyet ederler.⁸⁴ Ezra, bu evlilikleri haber alınca çok şaşırır. Çünkü bu evlilikler İsrail'in geçmiş günlerde cezalandırılmasına sebep olan günahlardan bir tanesidir.⁸⁵ Ezra, geçmişten bu yana sağ kalanları koruyan Rabb'in lütfuna böylesine kötü bir karşılık verdikleri için halk adına tövbe eder.⁸⁶

Ezra Tevrat'ı sadece yeniden oluşturan kişi olarak değil, aynı zamanda yorum ve sözlü geleneğin de başlatıcısı uygulayıcısı olarak bilinir. Sürgün sonrasında geleneğin sözlü naklinin yerini yazılı metinlerin incelenmesi ve açıklaması alır. Bu açıdan Ezra, Yahudilikte 'ilk vaiz' veya 'din adamı' kabul edilir.⁸⁷ İşte bütün bu eylemleri gerçekleştiren Üzeyir'in nebi olup olmadığı konusu tartışmalara neden olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bütün peygamberlerden övgü ve saygı ile söz edilmekte, kimlik ve kişiliklerini lekeleyecek, ilahî ve aynı zamanda kutsal olan görevlerine hâlel getirecek herhangi bir noksanlık onlara nispet edilmemektedir.⁸⁸ Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Onlar, kendilerine kitap, hüküm (hikmet) ve nebilik verdiğimiz kimselerdir.”⁸⁹

Kur'an-ı Kerim'de isimleri geçen, hayatları ve Allah'ın emirlerini insanlara tebliğ etmede verdikleri mücadeleden söz edilen sadece yirmi beş peygamber vardır: Âdem, İdris, Nuh, Hûd, Salih, İbrahim, Lût, İsmâil, İshak, Ya'kub, Yusuf, Eyyub, Zülkifl, Şu'ayb, Musa, Harun, Davûd, Süleymân, İlyas, Elyas'a, Yûnus, Zekeriyyâ, Yahyâ, İsâ ve Muhammed (sas). Bunların on sekiz tanesi En'âm Sûresi 83-87 ayetlerde geçmektedir. Diğerleri ise farklı sûrelerde geçmektedir.⁹⁰ “Bunların babalarından, soylarından, kardeşlerinden de seçtik ve doğru yolu

⁸¹ Ezra, 9/ 1-15; 10/1-11.

⁸² Nehemya, 10/28-31.

⁸³ Adam, Tevrat, s. 114-16.

⁸⁴ Ezra, 9/1-2; Akbıyık, Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri, s. 129.

⁸⁵ 117 Çıkış, 34/16; Tesniye, 7/3.

⁸⁶ Ezra, 9/3-15; Akbıyık, Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri, s. 129.

⁸⁷ Geniş bilgi için bkz. Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi, s. 203; Adam, Baki, a. g. e., s. 115; Akbıyık, Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri, s. 133-134.

⁸⁸ Özarslan, Selim, “Kur'an'da Hz. Peygamber'e Yönelik Saygı İfadeleri”, Diyanet İlmi Dergi, Ankara, 2007, 43/3, s. 129.

⁸⁹ Kur'an: 6/89.

⁹⁰ Kur'an: 3/33; 7/65, 11/61, 84, 21/85, 33/40.

gösterdik”⁹¹ derken de sayılarının 124 bin kadar olduğu rivayet edilen⁹² nebilerden her birinin, bu on sekiz nebinin ya babaları ya kardeşleri ya da soylarından gelenler olduğu vurgulanmaktadır.

Sonuncusu İslâm peygamberi Hz. Muhammed’dir.⁹³ O’nun ismi Kur’an’da bir defa “Ahmed”,⁹⁴ dört defa da “Muhammed”⁹⁵ olarak geçmektedir.

Üzeyir gibi Kur’an-ı Kerim’de isimleri geçmekle birlikte peygamber olup olmadıkları hususunda kesin hüküm verilemeyen, Hz. Davud ile Hz. Süleyman devirlerinde yaşamış iki kişi daha vardır ki bunlar da Lokman⁹⁶ ve Zü’l-Karneyn’dir.⁹⁷ Üzeyir’in adı Kur’an’da geçmekte fakat hakkında nebi ya da resul olduğuna dair özel bir açıklama bulunmadığından Peygamber olup olmadığı tartışmalı olsa da peygamber olma ihtimali oldukça yüksektir.

Kur’an’ın ifadesiyle Yahudilerin “*Üzeyir Allah’ın oğludur*” diyerek tanrı tasavvurlarını ve dolayısıyla Allah’ın kendilerine gönderdiği dini tahrif ettikleri Üzeyir’in kim olduğu üzerinde durduğumuzda, Hristiyanların, Kur’an’da peygamber olduğu ifade edilen Hz. İsa’yı “*Allah’ın oğlu*” olarak nitelendirdiklerini ve dinlerini bozdukları gibi Yahudiler de “*Üzeyir Allah’ın oğludur*” diyerek dinlerini aynı tahrife uğratmışlardır.

Yahudilerin Üzeyir’i Allah’ın oğlu olarak nitelendirdiklerini bildiren ayetin peşinden Hristiyanların da peygamberleri Hz. İsa’yı Allah’ın oğlu olarak niteledikleri belirtilmektedir. Hristiyanlar, peygamberleri Hz. İsa’yı Allah’ın oğlu olarak nitelendirdiklerinden Yahudilerin de kendilerine gönderilen bir elçiyi (Üzeyir) Allah’ın oğlu olarak nitelendirmeleri muhtemeldir. Ayrıca Allah, “*And olsun ki senden önce de biz peygamberler gönderdik. Onlardan bir kısmının hikâyesini sana anlattık bir kısmınınkini ise anlatmadık*”⁹⁸ mealindeki ayetle bütün peygamberlerin bize bildirilmediği ifade edilmektedir.

Konu ile ilgili olarak şu ayetler üzerinde düşündüğümüzde de Üzeyir’in (as) nebi olma ihtimali daha güçlenmiş olmaktadır.⁹⁹

“*Ey Ehl-i Kitap, Kitap’tan gizlediğiniz birçok şeyi size açıklayan birçoğunu da affeden Elçimiz geldi. Size Allah’tan bir nur ve açık bir kitap geldi.*”¹⁰⁰

Şu ayete göre, Ehl-i Kitabın gizlediği bilgileri, Kur’ân’ın yardımıyla ortaya çıkarabiliyoruz:

⁹¹ Kur’ân: 6/87.

⁹² İbn Hanbel, *Müsned*. İstanbul, 1992, V, 266.

⁹³ *Ahzab* 33/40; el-Bağdadî, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed, *Usulu’d-Din*, Beyrût, 1981, 157;

Taftazânî, Sa’duddin Mes’ud b. Ömer, *Şerhu’l-Akaid*, çev. S. Uludağ; Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi içinde Orijinal Metin), İstanbul, 1991, s. 62.

⁹⁴ Kur’ân: 61/6.

⁹⁵ Kur’ân: 3/144; 33/40; 47/7; 48/29.

⁹⁶ Kur’ân: 31/13.

⁹⁷ Kur’ân: 18/83, 86, 94.

⁹⁸ Kur’ân: 4/164; 40/78.

⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. Kur’ân: 4/163-164; 16/43-44; 42/13.

¹⁰⁰ Kur’ân: 5/15.

“Bu Kur’an, başkası tarafından uydurulup Allah’a mal edilmiş değildir. Aksine kendinden öncekileri tasdik eden, o Kitapları açıklayan, içinde şüpheye düşürecek bir şey olmayan ve varlıkların Rabbi (Sahibi) tarafından indirilmiş olan kitaptır.”¹⁰¹

Onların birçok şeyi gizledikleri dikkate alınınca bundan hareketle, Üzeyir’in nebî olduğunu ve kendisine Tevrat’ın yeniden indirildiğini söylemek mümkündür.

Kur’an ayetlerini incelediğimizde Üzeyir adının sadece Tevbe Suresi 30. ayette geçtiğini, kendisi hakkında başka bir bilgi verilmediğini görürüz. Dolayısıyla Üzeyir’in peygamberliği Kur’an’dan anlaşılamamaktadır. Bundan dolayı İslam âlimleri arasında Üzeyir’in İsrail oğullarına gönderilmiş bir peygamber olup olmadığı konusu ihtilaflıdır. Nitekim ilk müfessirlerden olan İbn Abbas da bu duruma işaret ederek Üzeyir’in peygamber olup olmadığını bilmediğini ifade etmektedir.¹⁰²

İbn Abbas, Ata b. Ebî Rebah ve Hasan-ı Basrî gibi bazı âlimler ise peygamber olmadığını veli bir kul olduğu kanaatindedirler.¹⁰³ Suyûtî (v. 911/1505) ve Hâkim en-Neysaburî (v. 405/1014) gibi bazı İslâm âlimleri Üzeyir’in peygamber değil, hikmet sahibi salih bir kul olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Suyûtî, el-İtkan’da Üzeyir ismini, “Kur’an’da nebîler ve rasuller dışındaki özel isimler” alt başlığı altında zikrederek onun bir peygamber olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁴ Buna karşılık içinde Kirmanî (v. 500/1106) ve İbn Kesir’in de (v. 774/1372), bulunduğu bir gurup âlim, Üzeyir’in peygamber olduğu yönündeki görüşünün İslâm âlimleri arasındaki meşhur görüş olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁵

Diğer taraftan zayıf, munkatî ve münker olarak değerlendirilen bir rivayette Üzeyir’e kırk yaşında hikmet verildiği, başlangıçta adının peygamberler arasında anıldığı, ancak Allah’a kader hakkında soru sorduğu için isminin peygamberler arasından silindiği ifade edilmiştir.¹⁰⁶ İbn Abbas’a isnat edilen ve İbn Kuteybe (v. 276/889) tarafından da benimsenen¹⁰⁷ bu son görüşün mevsukiyeti tartışılır. Kabul görmesi mümkün olmayan bir görüştür.

VI. Tarihte Allah’a Oğul/Evlad İsnadı

Kur’ân, Yahudilerin ilahi kitapları dâhil olmak üzere bütün geçmiş kitap ve sahifeleri içine alan¹⁰⁸ ve tasdik edendir.¹⁰⁹ Bundan dolayı Yahudilerin “Allah’ın oğlu” iddiasının vahyi mahsulü olması imkânsızdır. Ama Yahudiler sadece Üzeyir (as) gibi birini değil, kendilerini dahi “Allah’a oğlu” olarak isnat ederler. İlgili ayette:

“Yahudiler ve Hristiyanlar: ‘Biz Allah’ın oğulları ve sevdiği kimseleriz’, derler.”¹¹⁰

¹⁰¹ Kur’ân: 10/37.

¹⁰² İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, II, 46.

¹⁰³ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm*, I, 314; *Kıyasu’l-Enbiya*, II, 622-625.

¹⁰⁴ es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulumi’l-Kur’an*, Beyrût, 1987, II, 306.

¹⁰⁵ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm*, I, 314 *Kıyasu’l-Enbiya*, II, 622-625 *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Beyrût, 1977, II, 46.

¹⁰⁶ İbn Kesir, *Tefsir*, I, 314; *el-Bidâye*, II, 43-44.

¹⁰⁷ İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah İbn Muslim, *el-Maârif*, thk. Servet Ukaşe, Kâhire, 1992 s, 50.

¹⁰⁸ Kur’ân: 5/48.

¹⁰⁹ Kur’ân: 3/200.

¹¹⁰ Kur’ân: 5/18.

Yahudiler “Allah’ın oğlu” sözünü öylesine içselleştirmişler ki onu kutsal kitaplarının tercümelerinde bile birçok pasaj bulunmaktadır. Kitaplarında sadece kendilerini ve Üzeyir (as) Allah’a oğul olarak isnad etmemektedir. “Siz ilahlarsınız” diyorum, ‘Yüceler Yücesinin oğullarısınız dediklerini’¹¹¹ İsrail (Yakub)¹¹² ve Hz. Süleyman’ı Allah’ın oğlu olarak kabul ettiklerini ve ona Allah tarafından egemenlik verileceğini söylediklerini görmekteyiz.¹¹³

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi tahrif edilmiş Kutsal kitaplarında buna benzer ifadeler kullanan Yahudilerin, “*Üzeyir Allah’ın oğludur*” demeleri kadar normal bir şey olamaz. Artık bu konunun tartışılacak bir tarafı yoktur.

“*Önceki kâfirlerle aynı ağız kullanıyorlar. Allah kahretsin onları! Bu iftiraya nereden sürükleniyorlar?*”¹¹⁴ ayetinden kastedilen mana üzerine müfessirler farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Bundan maksat onların herhangi bir kimsenin Allah’ın oğlu olduğu şeklindeki iddiaları, Arap müşriklerinin meleklerin Allah’ın kızları, cinlerin ise Allah’ın oğulları olarak kabul ettiklerine¹¹⁵ dair benzer sözler sarf etmeleri doğrudur. Ancak Kur’an bundan daha geniş bir anlamı ifade ediyor. Bu geniş çerçevede ancak eski Mısır ve Grek putperest inançları araştırıldığı zaman görülecektir ki, bazı Kitap Ehlinin özellikle Hristiyanların tahrif edilmiş akidelerinin aslına, bu putperest inanışlardan önce resul Pavlus öğretilerine, ondan sonra da kutsal tefsirlerin öğretilerine bu inançların sızdığı açıkça ortaya çıkmıştır.¹¹⁶

Eski Mısır inançlarında Oziris, İzis ve Horis adlı üçlü teslis, Fir’avnî putperestliğin temelini teşkil eder. Bu tesliste Oziris babayı, Horis ise evladı temsil eder. Mesih’den birçok sene önce öğretilmekte bulunan İskenderiye teolojisinde “kelime ikinci ilahtır” denilirken ve aynı şekilde ona “*Allah’ın oğlu*” denilmekte idi.¹¹⁷

Zurkanî bu ilişkinin tarihi geçmişini şöyle açıklamıştır: “İsrailoğulları Mısır’a gidip Eski Mısırlılarla dinî ve kültürel alanlarda karışıp kaynaşmaya değin Üzeyir isminden haberdar değillerdi. Aslında bu isim Batılılar’ın Oziris ya da eski Mısırlıların Üzer şeklinde telaffuz ettikleri isim ile aynıdır. Eski Mısırlılar tevhit inancını terk edip güneşe tapmaya başladıkları dönemden itibaren Uzer veya Oziris’in Allah’ın oğlu olduğuna inanıyorlardı. İsrailoğulları da Mısır’da bulundukları zaman zarfında bu inancı benimsediler. Böylece Oziris-Uzer-Üzeyir ismi, onların dinî geleneklerinde de kutsal bir isim haline geldi ve çocuklarına bu ismi verdiler.”¹¹⁸

Hintliler de üç uknumu kabul ediyorlardı. Bunlar yaratma ve tekvin halinde “*Brahma*” korumak; gözetmek durumunda “*Vişnu*”; yok edip helak etmek durumunda ise, “*Siva*”dır. Bu akidede “*Vişnu*” Brahma’daki lahûtilikten çıkan ve başka şeye dönüşen “*oğul*”dur. Asurlular da “kelime”ye inanmış ve ona “*Merduh*” adını vermişlerdi. Onlar bu Merduh’un Allah’ın büyük

¹¹¹ Mezmurlar, 82/6-7; Çıkış, 4/22-23.

¹¹² Çıkış, 4/22-23.

¹¹³ I. Tarihler, 28/6-7; Mezmurlar, 2/7; İşaya, 43/6.

¹¹⁴ Kur’ân: 9-30.

¹¹⁵ Abira binti Abdullah en-Naîm, *Kavaidu’t Tercihî’l Mutallakatu bin’Nas İnde İbn Aşur fî Tefsîrihi’t-Tahriri ve’t Tenvir*, Daru Tedmir, Riyad, 1436/2015, s. 723-724.

¹¹⁶ Havva, Said, *el-Esasa fî’t-Tefsir*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınları, İstanbul, 1990, VI, 143.

¹¹⁷ Havva, *el-Esas fî’t-Tefsir*, VI, 143.

¹¹⁸ ez-Zurkanî, Muhammed Abdulazîm, *Menahilu’l-İrfan fî Ulumi’l-Kur’ân*, Matbaatu İsa el-Bâbî el-Halebî, Trs. II, 383.

oğlu olduğuna inanırlardı. Grekler de aynı şekilde üç uknumlu ilahın varlığına inanırlardı. O bakımdan onların din adamları kurban yerine, mukaddes sudan üç defa serper ve buhurdanlıktan üç parmakla alır, kurban kesme yerinde toplanmış olanlara kutsal sudan üç defa serperdi ve bütün bunları da teslise işaret olmak üzere yapmakta idiler.¹¹⁹

Muhammed Ebu Zehra “*Dinler Arası Karşılaştırma*” adlı kitabında Hint inancının dinî kaynaklarının zaman bakımından daha eski olduğunu belirterek, Hristiyanlığın Hint inancından etkilendiğini söylemektedir. Dolayısıyla Hristiyanların Hz. Mesih’in mesajını tahrif ederek Hint inançlarına benzettiklerini söyler.¹²⁰

Muhammed Ebu Zehra, Hristiyanlık ve Brahmanizm metinleri arasındaki karşılaştırma yaparken özetle şöyle demektedir. “Hintliler *Krişna* hakkındaki sözleri ile Hristiyanların Mesih hakkındaki görüşleri aynıdır. “Hristiyanlıktaki Putperest İnanışlar” kitabının sahibi de Hristiyanlık inanışları ile Hintlilerin inanışları arasında bir benzerlik olduğunu belirtmektedir.” Hint inanışları, Hristiyanlık inanışlarından önce olduğuna göre Hristiyanlığın Hint inançlarından etkilendiği açıkça anlaşılmaktadır.¹²¹

Brahmanistlerin Krişna’yi kurtarıcı olarak gördükleri ve üç uknumdan biri saydıkları gibi Hristiyanların teslis inancıyla aynı olduğu Hz. Meryem’e melekler geldiği gibi Brahmanistler ise, Krişna’nın annesine meleklerin geldiğini kabul etmişlerdir. Aynı zamanda Brahmanistler Krişna doğduğu zaman gökten bir yıldızın doğduğunu söylerken, Hristiyanlar da İsa (as) doğduğunda doğuda bir yıldızın doğduğunu söylemişlerdir.¹²² Bu söylemlere baktığımızda Hristiyanların söylemlerinin Brahmanistlerin söylemleriyle aynı olduğunu görmekteyiz.

Muhammed Ebu Zehra: “*Dinler Arası Karşılaştırma: Eski Dinler*” adlı eserinde Hristiyanlık metinleri ile Brahmanizm metinlerini karşılaştırdıktan sonra Yüce Allah’ın: “*Daha önce küfr etmiş olanların sözlerine benzetiyorlar*” buyruğunun sırlarının ortaya çıkmış olduğunu beyan ediyor.¹²³

Said Havva daha sonra Muhammed Ebu Zehra’nın “*el-Akaidu’l Veseniiye ve Diyanetu’n-Nasraniyye*” (Putperest İnanışlar ve Hristiyanlık Dini) adlı eserinden Budizm ile Hristiyanlık inanışlarının karşılaştırmasını yaparak bu benzerliğe yer verir.

Budistler; Krişna kurtarıcı ve kendisini feda eden Allaah’ın oğlu olduğunu, Kutsal üçlünün ikinci uknum olduğunu. O üç uknum ise baba, oğul ve Ruhü’l- Kudüs’ten oluştuğunu.”¹²⁴“Buda’nın, kutsal Ruhun bâkire Maya’ya hululü vasıtasıyla meydana geldiğini,”¹²⁵ Kurtarıcı Buda suda vaftiz edilirken Allah’ın ruhunun hazır olduğunu, Aynı şekilde bâkire Maya’ya hulûl ettiğinde

¹¹⁹ Havva Said, *el-Esas fi’t-Tefsir*, VI, 143.

¹²⁰ Havva Said, *el-Esas fi’t-Tefsir*, VI, 144.

¹²¹ Havva Said, *el-Esas fi’t-Tefsir*, VI, 144.

¹²² *Tarihu’l-Hind*, II, s, 359’dan naklen Havva Said, *el-Esas fi’t- Tefsir*, VI, 144. *Luka İncili*, 3. *Ishah*, 28-29; *Matta*, 7. *Ishah*; *Tarihu’l-Hind*, II, 329’dan naklen Havva Said, *el-Esas fi’t -Tefsir*, VI, 145. *Matta*, 3 *Ishah* sayı 3 ten naklen Havva Said, *el-Esas fi’tTefsir*, VI, 145 *Matta İncili*, 2 *Ishah*, sayı 3’ten naklen Havva Said, *el-Esas fi’t Tefsir*, VI, 145. Muhammed Ebu Zehra’nın bu karşılaştırması için bkz. *Havva Said, el-Esas fi’t Tefsir*, VI, s, 143-156.

¹²³ Havva Said, *el-Esas fi’t-Tefsir*, VI, 156.

¹²⁴ *Tarihu’l-Hind*, II, s, 359’dan naklen Havva Said, *el-Esas fi’t- Tefsir*, VI, 144.

¹²⁵ *Divan*, 290’dan naklen Havva Said, *el-Esas fi’tTefsir*, VI, 157.

Kûmata'nın cesedine giren Ruhü'l Kudüs olduğunu söylerler."¹²⁶ Bu durum Hristiyanların İsa Mesih kutsal ruhun Bâkire Meryem'e hululü vasıtasıyla cesedlendiğini söylemleri,"¹²⁷ Yuhanna İsa'yi Ürdün nehrinde vaftiz ettiğinde. Allah'ın Ruhunun da hazır olduğunu, aynı şekilde Bâkire Meryem'e hulul ettiğinde cesede bürünen Ruhü'l-Kudüs olduğunu söylemlerine uygun düşmektedir"¹²⁸

Muhammed Ebu Zehra: bu karşılaştırmaları yaparak, Yüce Allah'ın: *"Daha önce küfr etmiş olanların sözlerine benzetiyorlar"* ayetinin işaret ettiği gibi Hristiyanlık örneği üzerinden Ehli kitabın nasıl kendi kitaplarını tahrif ettiklerini ortaya koyar.¹²⁹

VII. Yahudilerin Üzeyir'i Allah'a Oğul İsnat Etmeleri ve Tevrat'ın Yeniden Yazılması

*"Yahudiler, Üzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hristiyanlar da Mesih (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!"*¹³⁰

İsrailoğulları'nın Üzeyir'e (as) bu kadar büyük kutsiyet atfetmelerinin sebebi, Babil Sürgünü sırasında tamamen kaybolan Tevrat'ı, esaretten kurtulmalarından sonra, yeniden toparlayıp bugünkü şekline yakın bir halde tedvin etmesi ve şeriatlarını ihya etmesindendir. Bu aşırı saygı yüzünden onlar, ayette geçtiği gibi, onun için *"Allah'ın oğlu"* ifadesini kullanmışlardır.¹³¹

Yahudilerin Üzeyir'i (as) Allah'ın oğlu olarak kabul etmeleri ile ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Bunlardan birisi şöyledir: Yahudiler kendilerine gönderilmiş olan birçok peygamberi öldürerek Ahlâken de tamamen bozulup tefessüh edince, Allah (cc) ceza olarak Tevrat'ı ortadan kaldırmış ve tamamen onların kalplerinden sildirmişti. Bunun üzerine Üzeyir, yeryüzünü dolaşmak için dışarı çıktı. Cebrail geldi nereye gitmek istediğini sorduğunda O da ilim öğrenmek için dışarı çıktığını söyledi. Cebrail ona Tevrat'ın tamamını öğretti. O da Tevrat'ın tamamı ile İsrailoğullarına geldi onlara öğretti. Bunun üzerine *"Üzeyir bunu kendi başına bilmez ve yapamaz ancak, Allah'ın oğlu olduğu için bunu bilir"* dediler.¹³²

Ezra ve Nehemya kitaplarında, Ezra yazdığı Tevrat'ı halkın huzurunda okuduğunda, bir gün sonra kendisine verilecek şeyi içmesi için ağzını açmasını isteyen bir ses duyar. Bu sesin ardından ona, içinde su gibi akıcı bir sıvının bulunduğu bir kap sunulur. Ezra ağzını açar ve sıvıyı içer bir daha da kırk gün boyunca ağzını kapayamaz. Ezra yorulmaksızın kırk gün müddetince beş yazıcıya yeni harf karakterli Tevrat'ı yazdırır. Yazıcılar bu yeni harfleri anlamadan, Ezra'nın sözlerini yazarlar.¹³³

¹²⁶ Benson el-Melâk, *el-Mesih*, 45, den naklen Havva Said, *el-Esas fi't-Tefsir*, VI, 160.

¹²⁷ Matta İncili'nden naklen, Havva Said, *el-Esas fi't Tefsir*, VI, 157.

¹²⁸ Matta İncili Ishah, 2 sayı1-2, den naklen Havva Said, *el-Esas fi't-Tefsir*, VI, 161.

¹²⁹ Budizm-Hristiyanlık inançlarının geniş karşılaştırması için bkz. Havva Said, *el-Esas fi't Tefsir*, VI, s, 156-168.

¹³⁰ Kur'an: 9/30.

¹³¹ İbn Kesir, *Kıyasu'l Enbiya*, II, 625.

¹³² Mukatil b. Süleyman *Tefsir*, II, 167, IV, 926.

¹³³ Geniş bilgi için, bkz. Kurt, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s, 192-193; II. Krallar, 22/8-11; II. Tarihler, 34/14-19; Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s, 113-115; *Nehemya*, bab 8; Akbiyyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s, 129-132; II. Esdras, 14/37-48.

Üzeyir'in kendisi hayatta iken Yahudiler tarafından Allah'ın oğlu olarak nitelendirilmesi konusu üzerinde açıklamalarda bulunan müfessirler, tefsirlerinde iki rivayet üzerinde durmaktadırlar. İbn Abbas'tan yapılan ilk rivayete göre önceden Tevrat'a bağlı olan Yahudiler başka bir deyişle İsrailoğulları, zaman içerisinde peygamberlerini öldürüp¹³⁴ Tevrat'ın buyruklarına uygun olarak yaşamayı terk ettiklerinden ilâhî bir ceza olarak Tevrat hâfızalarından silinmiş, onun korunduğu Tabut (Ahit sandığı) da ellerinden alınmıştı. Bu duruma çok üzülen Üzeyir, Tevrat'ı yeniden kendisine öğretmesi için Allah'a yakarıştı bulunuyordu. Bu yalvarışlarından birisinde Allah onun zihnine Tevrat'ı tekrar yerleştirdi ve ezberlemesini sağladı. Çevresinde ve kavmi içerisinde çok bilgili biri olarak tanınan Üzeyir, Tevrat'ı onlara ezberden yazdırıp öğretince kavmi nezdindeki itibarı daha da arttı. İşte o zaman içlerinden bazıları "bu başka türlü olmaz, kesinlikle Üzeyir Allah'ın oğludur" diyerek sınırı aştılar.¹³⁵

İkinci rivayete göre ise Yahudileri ağır bir hezimete uğratan Amâlîka kavmi, Tevrat'ı da onların elinden almıştır. Akın sonrası geride kalan Yahudiler ve bazı bilginleri, Tevrat nüshalarını dağda bir yere gömüp oradan ayrılmışlardı. İnsanlardan uzakta, dağların tepelerinde ibadetle vakit geçiren, yalnızca bayramlarda halkın arasına katılan ve oldukça genç biri olan Üzeyir Tevrat'ı bütün incelikleriyle öğrendi. Yazılı bir nüshası bulunmayan Tevrat'ı yazdı. Bölgeden ayrılıp yurtlarını terk eden Yahudi bilginler geri dönüp gömdükleri Tevrat nüshasını buldular. Bu Tevrat nüshasını Üzeyir'in yazdığı Tevrat'la karşılaştırıp aralarında hiçbir fark olmadığını görünce, "Allah bunu sana ancak O'nun oğlu olduğun için verdi" dediler.¹³⁶ Bunun başka bir varyantına göre bu karşılaştırma Üzeyir'in vefatının ardından yapılmıştır. Onlar Üzeyir'in öğrettiği Tevrat ile Tabut'un içinde bulunan Tevrat nüshasını karşılaştırdılar ve her ikisinin tıpatıp aynı olduğunu gördüler. Bu durum karşısında hayrete düşen İsrailoğulları, "Üzeyir'e bu bilgi ancak Allah'ın oğlu olduğu için verildi" dediler.¹³⁷

İbn Abbas, es-Süddî (v. 1281/745) ve Muhammed b. Saib el-Kelbi'den (v. 1461/763) yapılan rivayete göre Babil Kralı Buhtunnasr, İsrailoğullarını yenip Mabel'di yerle bir etti. Tevrat bilginlerini kılıçtan geçirdi. Üzeyir bu olayların yaşandığı sırada küçük bir çocuk olduğundan öldürülmemiştir. İsrailoğulları Kudüs'e geri döndüklerinde aralarında Tevrat'ı bilen hiç kimse yoktu. Üzeyir Babil'de vefat edip yüz yıl boyunca ölü olarak kaldı. Üzeyir dirilip Kudüs'e İsrailoğulları'na geldikten sonra melek geldi. Üzeyir'e su içirdi. Suyu içer içmez Tevrat onun hafızasına yerleşti. Üzeyir, kavmine 'Ben Üzeyir'im' dedi. Bunun üzerine kavmi ona, "Atalarımız bize Üzeyir'in Babil'de öldüğünü söylediler. Eğer sen Üzeyir isen bize Tevrat'ı yazdır" diye

¹³⁴ Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahya din inkârcısı bir kısım Yahudi tarafından katledilmişlerdir. (Kur'ân: 2/60-61) Bkz. İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Beyrût, 1979, I, 303-304.

¹³⁵ Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ Arâisü'l-Mecâlis*, 309; et-Taberî, *Camîu'l-Beyân*, Mısır, 1951, X, 111; Muhammed Ali Sabûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, Mekke, Dâru's-Sâbûnî, trs., I, 396; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 213; Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* II, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 757-8.

¹³⁶ İbn Kesir, *Tefsîru'l - Kur'ani'l-Azim*, II, 336; Bu rivayetler için bkz. Es-Salebî, Ebu İshak, Ahmed b. İbrahim, *el-Keşf ve'l Beyan An Tefsri'l-Kur'an*, thk. Komisyon, Dâru't-Tefsir, Cidde, 2015, XIII, 292-296; İbnu'l-Cevzî, *Zadu'l-Mesîr*, II, 251-252; Beğavî, *Tefsir*, II, 338.

¹³⁷ Taberî, *Camîu'l-Beyân*, X, 111; İbn Ebi Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim li İbn Ebi Hatim*, thk. Esed Muhammed Tayyib, Mektebetu'n-Nizar Mustafa el-Baz, Suudi Arabistan, 1419, VI, 1781-1782

karşılık verdi. Üzeyir onlara Tevrat'ı yazdırdı. Sonra bir adam ortaya çıkıp eski Tevrat'ın gömülü olduğu yeri tarif etti. Tevrat'ı bulup çıkardılar ve iki Tevrat'ı karşılaştırdılar. Sonuçta birbirinin aynı olduğunu görünce, "Üzeyir Allah'ın oğlu olsa gerektir" dediler.¹³⁸

Süddî'ye isnat edilen rivayete göre ise, Amâlekiler İsrailoğulları'nı yendi. Bu arada Tevrat'ı bilen âlimler öldürüldü. Hayatta kalan âlimler Tevrat'ı dağlara gömdüler. Üzeyir o dönemde dağlarda ibadetle meşgul bir zahit olarak yaşıyor ve şehre sadece bayram günlerinde iniyordu. Üzeyir bir gün ağlamaya başladı ve Allah'a, "İsrailoğulları'nı âlimsiz bıraktın" diye yakarıştı bulundu. Ağlamaktan bitkin düşen Üzeyir bir gün, kocasının mezarı başında ağıt yakan bir kadınla karşılaştı. Aralarında konuşma geçti. Üzeyir oradan ayrılıp yoluna devam etmeye karar verdiğinde kadın onun arkasından, "Ey Üzeyir! Yarın sabah vaktinde filan nehre git ve orada yıkan. Ardından iki rekât namaz kıl. Orada karşına yaşlı bir adam çıkacak. O adamın sana verdiği şeyi al" diye seslendi. Üzeyir ertesi sabah kadının tarif ettiği nehre gitti ve onun söylediklerini yaptı. Derken karşısına yaşlı bir adam çıktı. Adam ona "Ağzını aç" dedi. Üzeyir ağzını açınca yaşlı adam onun ağzına üç kez kor parçasına benzer bir madde koydu. Böylece Üzeyir bir anda Tevrat konusunda en bilgili âlim oldu. Daha sonra kavminin yanına gitti ve "Ey Kavmim! Ben size Tevrat'ı getirdim" dedi. Ancak kavmi onu yalanladı. Üzeyir bunun üzerine kalktı ve her parmağına bir kalem bağladı ve ardından irticalen yazmaya başladı. Tevrat'ın tümünü bu şekilde yazdı. Dönemin âlimleri Tevrat'ı gömülü olan yerden çıkarıp getirdiler ve Üzeyir'in yazdığı Tevrat'la karşılaştırdılar. İkisinin tıpa tıpa aynı olduğunu görünce, "Allah ona bu bilgiyi ancak kendi oğlu olduğu için verdi" dediler.¹³⁹

Bütün bu rivayetlerin hepsinde Yahudilerin Üzeyir'i Allah'ın oğlu olarak nitelemelerinin sebebi onlara kayıp olmuş Tevrat'ı yeniden ortaya çıkarması olarak ifade edilmektedir. Bu rivayetlerin bir kısmında mübalağa ve israiliyyât olsa da ortak noktanın aynı olması dikkat çekicidir.

VIII. Allah'a Oğul İsnat Eden Yahudilerin Kimlikleri

Tartışılan meselelerden birisi de bu ayette Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu iddia eden Yahudilerin kimlikleri ve kim oldukları meselesidir. Kimisi bu görüşü savunan ve bu inançta olan bütün Yahudiler olduğunu savunurken, kimisi de bir takım farklı yorumlar yaparak bunun mecaz ifade ettiğini ve gerek Kur'an'ın gerekse Arapçanın genelleme üslubundan kaynaklanan kaidelere göre bütün Yahudilere teşmil edilmeyeceğini söylemektedir. Şimdi önce bu görüşün bütün Yahudilere teşmil edilemeyeceğini savunanların delillerini ve savunmalarını aktaralım daha sonra da diğerlerinin delil ve savunmalarını aktarmaya çalışalım.

Kur'an-ı Kerim, ayette görüldüğü gibi, İslâm'ın zuhuru sırasındaki Yahudilerin Hz. Üzeyir'in (as) Allah'ın oğlu olduğuna inandıklarını kesin bir ifade ile haber vermektedir. İbn İshak (v. 1511/768) ve İbn Hişam'ın (v. 218/833) yanı sıra ilk dönem müfessirlerinden, Taberi (v. 310/922), İbn Ebi Hatim (v. 327/938) 'in Said b. Cübeyr ve İkrime kanalıyla İbn Abbas'tan yaptıkları bir rivayete göre bu iddiayı savunanlar arasında Medine'de yaşayan ve sadece isimleri zikredilen bir grup

¹³⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II, 284; Hazin, *Lübabu't-Te'vil*, II, 218-219.

¹³⁹ Taberî, *Camîu'l-Beyân*, X, 111-112; İbn Ebi Hatim, *Tefsîr*, VI, 1781-1782; Rivayetin benzer başka bir versiyonu için ayrıca bk. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Beyrût, 1965, I; 270-271; Kurtubî, *el-Camî*, VIII, 117; Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît, fi't-Tefsîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1420, V, 402.

Yahudi’dir. Bunlar Sellam b. Mişkem; Ebu Enes Nu'man b. Evta, Mahmud (Muhammed) b. Dihye, Şas (Şa's) b. Kays ve Malik b. es-Sayf ‘tan oluşan bir heyet olarak Hz. Peygamber’e gelir ve “Sen hem bizim kiblemizi terk ediyor hem de Üzeyir’in de Allah’ın oğlu olduğunu kabul etmiyorsun biz sana nasıl tabi olalım” dediler. Bunun Üzerine Tevbe Sûresi 9/30. âyet nazil oldu.¹⁴⁰ Abdullah b. Ubeyd’e isnat edilen bir başka bilgiye göre, Üzeyir’in Allah’ın oğlu olduğunu söyleyen kişi, “Allah fakir, biz zenginiz” iddiasında bulunan Yahudi asıllı Finhas b. Azura adlı kişidir.¹⁴¹

Reşid Rıza, bu konuda ileri sürülen rivayetler arasında Said b. Cübeyr ve İkrime yoluyla İbn Abbas’a isnad edilen ilk görüşü tercih eder.¹⁴² İbn Hişam’ın İbn İshak’tan naklettiği bir rivayete göre bu ifadeler, Mekke döneminde müşrikler tarafından da açıkça dile getirilmiştir. Klasik tefsirlerde Enbiya 101. ayetin nüzul sebebi olarak gösterilen bu rivayete göre Hz. Peygamber, Velid b. Muğire ve Nadr b. el-Haris’in de aralarında bulunduğu Mekke müşrikleriyle Kâbe’nin avlusunda tartışır ve bu tartışmada müşriklere “Siz ve Allah’ın dışında taptığınız mabutlar, cehennemin yakıtıdır. Sizin varacağınız yer cehennemdir”¹⁴³ mealindeki ayeti okuyunca, meşhur şair Abdullah b. Ziba’ra es-Sehmî bu tartışmadan haberdar olur ve: “Allah’tan başka tapınılan tüm mabutlar cehenneme girecekse eğer, biz meleklerle, Yahudiler Üzeyir’e, Hristiyanlar da İsa b. Meryem’e tapınıyor. Diyelim ki biz cehennemliğiz; peki melekler, Üzeyir ve İsa da mı cehenneme girecekler” . . . Hz. Peygamber bu söze “Bilakis, siz sadece şeytanlara tapınıyorsunuz” diye karşılık verince bunun üzerin Enbiya Suresi 101. ayet nazil olur.¹⁴⁴

Bilindiği gibi Kur’an’ın geçmiş İsrail peygamberleri zamanında yaşayan Yahudilerden söz eden ayetleri olduğu gibi Hz. Peygamber zamanında Hicaz bölgesinde yaşayan Yahudilerden söz eden ve onları muhatap alan ayetleri de vardır. İşte Tevbe Suresi 30. ayetteki, “Yahudiler, Üzeyir Allah’ın oğludur, dediler...” şeklindeki Yahudilerin Allah’a oğul isnat etmeleri yönündeki bu suçlamanın Hicaz bölgesinde yaşayan bir gurup Yahudi’ye yönelik olduğu kabul edilmektedir. Bazı Yahudi bilginleri, genel anlamda Yahudilerin Allah’a oğul isnadı gibi bir inançlarının olmadığını Kur’an’ın Yahudilere yönelik bu eleştirisinin iftira olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir.¹⁴⁵

Tefsirlerde Üzeyir ve dönemiyle ilgili olarak yer alan bilgilerin temel kaynağının Medine Yahudileri olduğu kabul edilmektedir.¹⁴⁶ Dolayısıyla Kur’an’ın Yahudiler’e atfettiği “Üzeyir Allah’ın oğludur” sözü Hz. Peygamber zamanında yaşamış ve onunla yaptıkları bir görüşme

¹⁴⁰ İbn Hişam, *es-Siretu 'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sekka ve diğerleri, Beyrût, trs., II, 570; Taberî, *Camîu'l-Beyân*, X, 110-111; İbn Ebi Hatim, *Tefsîru'l-Kur'ani'l -Azîm*, nşr. Es'ad M. et-Tayyib, Mekke, 1997, VI, 1781

¹⁴¹ Taberî, *Camîu'l-Beyân*, X, 110. Kur’ân: 3/181. ayette Yahudilere isnat edilen “Allah fakir biz zenginiz” iddiası, Kur’ân: 2/245 ayetteki “Allah’a güzel bir borç verecek yok mu?” ifadesiyle alay etmek maksadıyla Huyey b. Ahtab veya Medine Yahudilerinin Beytul-Midras’taki büyük âlimlerinden biri olarak kabul edilen Finhas b. Azure tarafından dile getirilmiştir. Bkz. Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, Beyrût, 1995, I, 379; Kurtubî, *el-Câmi*, IV, 187-188; Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menar*, X, 287.

¹⁴² Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menar*, X, 287.

¹⁴³ *Enbiya*, 21/98.

¹⁴⁴ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 358-359; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III, 270.

¹⁴⁵ Baki Adam, *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kur’ân’ın Tartışmalı Konuları*, 46, 53.

¹⁴⁶ Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 758.

sırasında bazı Yahudilerin söylemiş olduğu bir söz olarak kabul edilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim, indiği zaman ve mekânda yaşayan dinî grupların inanç ve davranışlarından bahseder ve onları muhatap alarak eleştiriye tabi tutar. Özellikle Yahudi ve Hristiyanların o zamanki inançlarına değinir ve onları eleştirir. Bunlar aynı zamanda Yahudi ve Hristiyanlar arasındaki tartışma konularıdır. Bunlardan bazıları şunlardır: “Bir de; *“Yahudi ve Hristiyanlardan başkası Cennet'e girmeyecek”* dediler. *Bu, onların kuruntuları! De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz (iddianızı ispat edecek) delilinizi getirin.”*¹⁴⁷

*“(Bir de) Yahudiler ve Hristiyanlar, “Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız”*¹⁴⁸ dediler. Müsteşriklerden M. Watt ise, Kur'an'ın Yahudilikle ilgili temel yanlışları olduğunu belirterek, bunlardan birisi de Yahudilerin Üzeyir'i Allah'ın oğlu olarak kabul ettikleri iddiasıdır. Zira Eski Ahit'te *'Allah'ın oğlu'* tabirinin muntazar mesih için kullanıldığı doğrudur. Ancak bu tabirin Üzeyir'e yönelik olarak kullanıldığını gösteren hiçbir delilin mevcut olmadığını ileri sürmektedir.”¹⁴⁹ Yine Watt, Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğuna ilişkin inancın, Mekke'de yaşayan bazı insanların Yahudiler hakkındaki yanlış telakkilerinden kaynaklandığını, bu yanlış telakki, Allah'ın amaçları açısından tashih edilecek kadar bir önemi haiz olmadığı için, mevcut şekliyle Kur'an'a olduğu gibi girdiğini ileri sürmüştür.¹⁵⁰

J. Van Seters ise Kur'an'ın Yahudilere izafe ettiği iddianın tarihsel menşeinin açık olmadığını; ayrıca günümüze kadar ulaşan Yahudi kaynaklarında bu tür bir iddiaya rastlanmadığını iddia etmektedir.¹⁵¹

Bu konunun incelenmesi gereken bir diğer yönü ise, ilgili ayetteki genelleme üslubudur. Klasik tefsirlerde nakledilen sebep-i nüzûller arasında tercihe şayan bulunan rivayetten de anlaşılacağı üzere Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğu iddiası, sadece bir veya birkaç Yahudi tarafından seslendirilmiştir. Bunun birkaç Yahudi tarafından seslendirilmiş olması diğer Yahudilerin bu konuda böyle düşünmedikleri anlamına gelmez. Kur'an'daki ifadede açıkça bir genelleme yapılmıştır. Bunun için bu iddia o dönemde yaşayan Yahudilerin tümüne veya en azından Medine'de ikamet eden tüm Yahudilere izafe edilmiştir.¹⁵²

Kur'an'da, Yahudilere isnat edilen daha başka iddialar vesilesiyle de buna benzer genellemeler yapılmıştır. Örneğin Maide 18. ayette, *Yahudi ve Hristiyanların, “Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz”* dedikleri; yine aynı surenin 64. ayetinde ise Yahudilerin, *“Allah'ın eli sıkıdır (cimridir)”* iddiasında bulundukları bildirilmiştir. Müfessirler, son ayette tüm Yahudilere isnat edilen bu iddianın Bettü'l-Midrâs'taki Yahudi bilginlerinin önemli simalarından biri olan Finhas b. Azura veya ona eşlik eden İbn Salîbâ (Sûriya) ve Azur b. Ebi Azur gibi birkaç Yahudi

¹⁴⁷ Kur'an: 2/ 111.

¹⁴⁸ Kur'an: 5/18.

¹⁴⁹ W. Montgomery Watt, *Muhammad's Mecca: History in the Qur 'in*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1988, s. 45, den naklen Mustafa Öztürk, *Akademik Araştırmalar Dergisi* 2003, Sayı 16, Sayfalar 157.

¹⁵⁰ Watt, *Muhammad's Mecca*, s. 2'den Naklen Mustafa Öztürk, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2003, Sayı 16, Sayfalar 157.

¹⁵¹ Öztürk, *a. g. mk. s.*,157.

¹⁵² Buhârî, *es-Sahih*, "Tefsir" 4/8; "Tevhid" 24. Ayrıca bk. Müslim, *es-Sahih*, "İman" 203; İbn Hanbel, *el-Müsned*, V, 72.

tarafından dile getirildiğini belirtmişlerdir.¹⁵³ Müfessirlerin bir kısmı, “ayetteki ifadenin zahiri formu umum ifade etse de kastedilen anlam hususidir” görüşünü benimsemişlerdir. Kurtubî bu görüşü temellendirmek için, Uhud savaşı öncesinde gelişen olaylardan bir kesit sunan Al-i İmran Suresi 173. ayetteki, "insanlar onlara (müminlere) dedi ki" (ellezine kâle lehümunnas) ifadesine atıfta bulunarak, bu ifadede zikredilen 'nas' kelimesinin bütün insanlara değil, sadece belli bir insan topluluğuna delalet ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁴

Fahreddin er-Razi (v. 606/1209) ve Hazin gibi bazı müfessirler ise ayetteki genellemeyi, Arap dilinde cari olan bir üslup özelliğiyle izah etmeye çalışmışlardır. Bu izah tarzına göre Allah bu ayette Arap dilindeki 'tek kişi yerine grubun ismini zikretme' üslubunu kullanmıştır. Nitekim Araplar da kimi zaman özel olanı genele teşmil ederlerdi. Örneğin onlar, sadece tek bir ata binen bir kişi için, fûlanun yerkebül-huyul (filan kişi atlara biner) derler; yine hayatında tek bir hükümdarla bir arada bulunmuş olan biri için de fûlanün yücalisü 's selatin (filan kişi krallarla oturup kalkıyor) şeklinde bir ifade kullanırlardı.¹⁵⁵ Konuyla ilgili bir diğer izah tarzı da şudur: Dönemin Medine Yahudileri, içlerinden bir veya birkaç kişinin dile getirdiği bu iddiayı yalanlamak yerine sessiz kalmayı yeğlemişlerdir. Genellikle sükût ikrardan kabul edildiği için, diğer bütün Yahudiler de bu iddiayı savunanlar arasında gösterilmiştir.¹⁵⁶

Reşid Rıza bu izah tarzını daha da geliştirerek açıklamıştır. Gerçekte, "*Allah fakir biz zenginiz*"¹⁵⁷ ve "*Allah cimridir*"¹⁵⁸ mealindeki iddialar gibi, Üzeyir'in, Allah'ın oğlu olduğuna ilişkin iddianın da sadece bir grup Yahudi tarafından dillendirildiğini belirten Reşid Rıza, ayetteki genellemenin sebebini şöyle izah etmiştir: “Herhangi bir toplumun içindeki bir guruba veya o toplumun önderlerine ait bir davranış ya da sözü, insanlardan bir kısmı reddedip çoğunluk açıktan veya zımnen onaylarsa, söz konusu davranış toplumun tamamı tarafından kabullenmiş sayılır. Nitekim Allah Teâlâ Enfal 25. ayette, “*Öyle bir fitneden sakının ki o içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (aksine herkese sirayet eder)*” buyurmuştur. Bu ayete göre bir toplumda işlenen kötülüklerin bedeli sadece kötülüğü işleyenlere değil, toplum sessiz kaldığı için tümünü kapsar. Bunun, Allah'ın değişmez bir kanunu olduğunu söyler.”¹⁵⁹

Söz konusu anlatımlardan hareketle müfessirlerimizden bir kısmı “*Üzeyir, Allah'ın oğludur*” sözünün bütün Yahudilerin benimseyerek kabul ettikleri bir inanç olmadığı, içlerinden yalnızca bir şahıs veya gurup tarafından söylenen ve benimsenen bir inanç olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla yukarıda görüşlerini aktardığımız bu iddianın, bütün Yahudilerin inancı olmaktan ziyade, Peygamberimiz (sas) ile görüşürken bunu gündeme getiren Medine Yahudilerine ait bir görüş olduğu ifade edilmektedir. Ancak Kur'an'da net bir şekilde ifade edildiği için bu görüşün sadece birkaç Yahudi'ye ait olduğunu söylemek doğru olmasa gerek.

¹⁵³ Beğavi, *Meâlimu't-Tenzil*, I, 379; Kurtubî, *el-Camî'*, IV, 187-188.

¹⁵⁴ Kurtubî, *el-Camî'*, VIII, 75.

¹⁵⁵ er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVI, 32; Hazin, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Lübâbu't-Te'vîl fî Meani't-Tenzil*, thk. Muhammed Ali Şahin, Beyrût, 1415, II, 352.

¹⁵⁶ Maverdi, *en-Nüket*, II, 354; İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, III, 42.

¹⁵⁷ Kur'an: 3/181.

¹⁵⁸ Kur'an: 5/64.

¹⁵⁹ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, X, 287.

Diğer yandan Reşid Rıza, âyetteki '*Allah'ın oğlu*' tabirinin delaleti ayetin zahiri göz önüne alındığı takdirde bu tabirin hakiki anlamda kullanıldığını kabul etmek gerektiğini söyler. Zira ayette Yahudilerin "*Üzeyir Allah'ın oğludur*" iddiası ile Hristiyanların "*Mesih (İsa) Allah'ın oğludur*" iddiası, aynı ifade kalıbıyla aktarılmıştır. Bu aktarım bize İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna yönelik iddiayı hakikat, diğerini mecaz olarak anlama ve yorumlama imkânı vermediğini söyler.¹⁶⁰

İbn-i İshak, İbn-i Cerir, İbn-i Ebu Hatem, Ebu Şeyh'in ve İbn-i Murdeveyh'in Abdullah b. Abbas'a isnad ettikleri bir diğer rivayete göre; 'Selâm b. Mişkem, Numan b. Evfa, Ebu Enes, Şas b. Kays ve Malik b. Sayf adlı Medineli Yahudiler bir gün peygamberimize gelerek "Sen bizim kiblemizi terk etmişken ve yine Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğuna inanmazken, biz nasıl sana uyabiliriz?" dediğini nakletmiştir. İbn Abbas'ın, bu iddianın sadece ismi geçen kişilerden ibaret olmayıp Medine'de yaşayan bütün Yahudiler tarafından kabul edilen görüş olduğunu söylediğini bildirmiştir.¹⁶¹

Yahudilerin bu inancı, tarihi süreç içerisinde yok olmuş olsa bile, müfessir Hazin¹⁶² in (v. 741/1340) dediği gibi, "Yahudi geleneğinde bu tür bir inancın hiç olmadığını göstermez. Dolayısıyla sonraki dönem Yahudilerin bu inancı reddetmelerine de itibar edilmez. Zira Allah'ın verdiği haber, onların inkârından çok daha doğru ve sağlamdır.

Kur'an'da bu sözün Yahudilerin ağzından nakledilmesi, en azından Medineli Yahudilerin- bu asılsız inancı savunduklarının, bu saplantının aralarında yaygın olduğunun kesin delilidir. Kur'an-ı Kerim, Yahudilerle ve Hristiyanlarla fiilen yüz yüze geliyor, onlarla pratik düzeyde karşılaşıyordu. Kur'an onların sözlerini naklederken aslı olmayan bir sözü kendilerine mal etmiş olması mümkün değildir. Aksi halde, Peygamberimiz döneminde yaşayan Yahudilerin itirazına sebep olurdu.¹⁶³

"İsa, Allah'ın oğludur" diyen bazı Hristiyanların ise Yahudi kökenli oldukları kabul edilmektedir. Nitekim Hz. İsa'nın çağdaşı olan Yahudi filozofu Filo "Allah'ın oğlu vardır. O, O'nun somut sözüdür, varlıkları onun aracılığı ile yaratmıştır" diyor. Buna göre Peygamberimizin döneminden önce yaşamış bazı Yahudilerin "Üzeyir, Allah'ın oğludur" demiş oldukları ortaya çıkmaktadır."¹⁶⁴

Öte yandan Yemen Yahudilerinden Sadukîler'in, Üzeyir'e Allah'ın oğlu dedikleri gibi, Filistin Yahudileri Ezrâ'yı yani Üzeyir'i yüceltmek ve onurlandırmak için ona Allah'ın oğludur demişlerdir. Aynı zamanda Hicaz bölgesindeki Yahudilerden bir fırka olan Karâîler'in de Üzeyir'e Allah'ın oğludur dedikleri rivayet edilmektedir.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, X, 287

¹⁶¹ el-Maverdî, Ebu'l-Hasen İbn Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdadî, *en-Nüket ve'l-Uyun*, Dâru'l-Kutub'il-İlmiye, Beyrût, ts., II, 352; İbnü'l-Cevzî, *Zadu'l-Mesîr*, 'III, 424.

¹⁶² Hazin, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Lübâbu't-Te'vîl fî Meani't-Tenzîl*, Thk. Muhammed Ali Şahin, Beyrût, 1415, II, 351-352.

¹⁶³ Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 225.

¹⁶⁴ Taberî, *Tefsîr*, XIV, 202; İbnu'l-Cevzî, *Zadu'l-Mesîr*, II, 252; İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 570; Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, X, 288; Beğavî, *Tefsîr*, II, 338; Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 256.

¹⁶⁵ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed ez-Zahirî, *el-Fasl fî'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, Mektebetu'l-Hanci, Kâhire, Trs. II, 143; el-Mutahhar b. Tahir Makdisî, *el-Bed' ve't-Târih*, IV; 35; Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ahmet Fehmi Muhammed, Beyrût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, trs., I-III, 80; Baki Adam, "*Üzeyir*", *DİA* (2012), XXXXII, 402.

Kur'an'da yine Yahudilere izafe edilen “Allah'ın eli sıkıdır”, “Biz zenginiz Allah fakirdir” gibi yakışıksız ifadeler ile Hristiyanlarla birlikte “Biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileriyiz” mealindeki iddialarla da büyük ihtimalle bozuk inançlarını ortaya koydukları görülmektedir. Buna rağmen son âyette geçen “Allah'ın oğulları ve sevgilileri” ifadesi, Beğavî (v. 516/1122) ve Zemahşerî (v. 538/1143) gibi müfessirler tarafından, tefsir edilirken “Biz O'nun şiası, yandaşı ve taraftarıyız. Allah şefkat ve merhametle bize baba gibi, biz de ona yakınlıkta evlat gibiyiz”¹⁶⁶ şeklinde izah edilmiştir. Nitekim Elmalılı, Tevbe Suresinin 30. âyet indiği zaman Yahudiler “Biz böyle bir şey söylemeyiz, bunun aslı yoktur” diye hiçbir itiraz ve inkârda bulunmadıklarını dolayısıyla bu sözün genel görüş olarak kabul edilebileceğini söylemektedir.¹⁶⁷

Şevkanî (v. 1250/1834) gibi bazı müfessirler, Kur'ân: 9/30. ayetin zahiri manasındaki bu genellemeden, Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğu iddiasının tüm Yahudiler tarafından benimsenen bir görüş olduğunu kabul etmişlerdir.¹⁶⁸

Eski Ahitte özellikle Üzeyir'in adını taşıyan Ezrâ bölümündeki Üzeyir anlatımlarında onun Allah'ın oğlu olduğu yönünde bir pasaj bulunmadığı sözü doğru değildir. Zira Eski Ahit'e baktığımız zaman, Hz. Yakub ve Hz. Süleyman'ın yanı sıra İsrailoğullarının, melekler, hatta salih kullar için sık sık Allah'ın oğlu' nitelemesinin kullanıldığı¹⁶⁹ hatırlanacak olursa, söz konusu tabirin mecazi bir anlam içermesinden ziyade Yahudilerin bozuk inançlarını ortaya koyduğu anlaşılır.

Bütün bu farklı görüşlerin ışığı altında ortaya çıkan gerçek şudur: Yahudilerin Allah'a oğul isnat etme inancı sadece nüzul döneminde Hz. Peygamber ile görüşen birkaç kişinin görüşünden ibaret değildir. Bunun birkaç kişi tarafından dile getirilmesi diğerlerinin bu inanca sahip olmadığı anlamına gelmez. Kur'an'ın Yahudileri Allah'a oğul isnat etmekle suçlaması, Yahudi bilginlerin ve bazı müsteşriklerin iddia ettiği gibi iftira değil, bir gerçeği ifade etmektedir. Özellikle mevcut kutsal kitabın bazı bölümlerinde Hz. Davut, Hz. Süleyman ve diğer bazı kişiler için “Allah'ın oğludur” gibi ibarelerin geçmesi bu iddianın daha geniş ve kapsayıcı olduğunu göstermektedir.

IX. Ezra'nın/Üzeyir'in Ölümü ve Mezarıyla İlgili Söylentiler

Ezra/Üzeyir'in, görevi I. Artahşaşt'a'nın tahta çıkışının yedinci yılında, yani M.Ö. 458'de devir aldığı ve aynı yılın birinci ayında Babil'den ayrılıp Kudüs'e aynı yılın beşinci ayında ulaştığı belirtilmektedir.¹⁷⁰ Dokuzuncu ayda ise, yabancılarla ilgili evlilikleri düzenlemek için bir toplantı düzenlemiş, bu toplantıda görevlendirilen kurul, aynı yılın onuncu ayında işe başlamış ve takip eden senenin ilk ayında, yani M.Ö. 457'nin başında, bu görevi sonuçlandırmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 601; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II, 239.

¹⁶⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an*, Dili, IV, 2510.

¹⁶⁸ Şevkanî, *Fethu'l-Kadir*, Dâru İbn Kesîr, 1414, Beyrût, II, 402.

¹⁶⁹ *Mezmurlar*, 82/6-7; *Çıkış*, 4/22-23; *I. Tarihler*, 22/10; *I. Tarihler*, 28/6-7; *Mezmurlar*, 2/7; *İşaya*, 43/6. Mesela Tevrat'ın Çıkış bölümünde Rabb, "İsrail (Yakub) oğlum, ilkimdir" (22/4); Yeremya 31/19'da "Ben İsrail'e babayım, Efraim de ilk oğlumdur" demiştir. Eyüb 1/6, 2/1 ve 38/7'de ise melekeler için, "Allah'ın oğulları" nitelemesi kullanılmıştır.

¹⁷⁰ *Ezra* 7:7-9.

¹⁷¹ Geniş bilgi için bkz. *Ezra* 7/7-9; 1. *Esdras* 8: 6; *Ezra* 10:9-17; Kurt Ali Osman, *Babil Sürgünü sonrası Ezra önderliğinde Yahudiliğin yeniden yapılandırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 134.

Ezra'nın Kudüs'teki yabancılarla evliliklerin sona erdirilmesi girişiminden sonra, yaptıkları hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Araştırmacıların genel görüşüne göre, yabancılarla evliliği yasaklaması ve evli olanların boşandırılması olayından sonra, Ezra'nın Kudüs'teki çalışmalarının durdurulduğu, bu yüzden bu girişimini sonuçlandıramadığı belirtilmektedir. Bilinen bir başka gerçek ise, Ezra'nın karışık evliliklerle ilgili reformlarının Filistin'de karışıklık ve kızgınlıklara sebep olmuş olmasıdır. Bundan dolayı Pers yönetiminin Ezra'yı saraya geri çağırdığı ve Kudüs'e hiç gelmediği belirtilmektedir.¹⁷²

Üzeyir'in (as) ne zaman ve nerede öldüğü tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, konuyla ilgili bazı görüşler ileri sürülmüştür. Yahudi tarihçi Josephus, Üzeyir'in Kudüs'te öldüğünü ve orada şaşalı bir törenle defnedildiğini söylemiş; konuyla ilgili bir başka rivayette ise, Üzeyir'in Babil'e geri döndüğü ve 120 yaşında iken orada vefat ettiği bildirilmektedir.¹⁷³ A. Subhi Furat ise, Üzeyir'in -Kudüs'e II. Artaxerxes döneminde gelmiş olduğunu ve orada M.Ö. 370-360 yılları arasında Kudüs'te öldüğünü belirtmiştir.¹⁷⁴

Diğer bazıları ise onun tekrar Babil'e döndüğünü kuzey Irak'ta vefat ettiğini söylerler. Bugün Üzeyir'in makamı diye bilinen bir yerde defnedildiğini ve hala Yahudilerin o mezarı kutsadığını belirtirler.¹⁷⁵ İbn Kesir, onun kabrinin Dimeşk/Şam'da olabileceğini söyler.¹⁷⁶

Bazı kaynaklarda Ezra'nın 120 yaşında iken Babil'de öldüğü belirtilirken, diğer bir görüşe göre ise, M.Ö.350 veya 344'te Filistin'de öldüğü belirtilmektedir. Bu tarih aynı zamanda Yahudi tarihindeki Hz. Musa ile başlayan (1344) 1000 yıllık peygamberlik döneminin de sonu olarak kabul edilmektedir.¹⁷⁷

Bazı kaynaklarda, Ezra'nın, Tigris'teki Urta veya Zunzumu'da gömülü olduğu belirtilmiştir. Tudelalı Benjamin'den naklen, Ezra'nın kabrinin, Tigris'in Fırat Nehri'ne aktığı yakın bir noktada, Şattu'l-Arab üzerinde olduğu belirtilmektedir. Fakat Babil'i ziyaret eden Yahudi veya Yahudi olmayan seyyahların iddiası doğrultusunda, Ezra'nın kabrinin, Basra yakınlarındaki bir köy olan Uzer'de olduğu ileri sürülmektedir. Burada Ezra'ya ait olduğu söylenen türbenin, küçük bir kubbeyle kaplı bir yapı olduğu, duvarlarında çeşitli kitabelerin bulunduğu rivayet edilmektedir. Ayrıca, türbede özel duaların okunduğu ve buranın Yahudiler için çok önemli bir hac merkezi olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁸

Türkiye Kültür Portalı'nda Adıyaman Kültür ve Turizm Müdürlüğü sitesinde Adıyaman'ın/Gerger ilçesine bağlı bir köyde yol kenarında olduğu söylenen ve Üzeyir'in (as) makamı olarak gösterilen yerin mevsukiyeti gerçeği yansıtmamaktadır. Zaten Türkiye şartlarında

¹⁷² Kurt Ali Osman, *Babil Sürgünü Sonrası...*, 135; Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkileri*, s. 77.

¹⁷³ Öztürk Mustafa, "Üzeyir Allah'ın Oğludur" İddiasına Dair Bir İnceleme" Akademik Araştırmalar Dergisi, 2003, Sayı, 16, s. 161; Kurt, Ali Osman, *Babil Sürgünü Sonrası...*, s.136.

¹⁷⁴ A. Subhi Furat, "Üzeyir", MEB Yay., İstanbul, İA, 1993, XIII, 88

¹⁷⁵ İbn Saraî, Hamed Muhammed Yusuf Muhammed eş-Şammisi, *el-Mu'cemu'l-Cami'u-Lemma Surihe Bihi Ebhemu fi'l-Kur'ani'l-Kerim Mine'l-Mevdi*, Merkezu Zaid li Turasi ve't-Tarih, Birleşik Arap Emirlikleri, el Ayn, 2000, s. 253.

¹⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 46.

¹⁷⁷ Kurt Ali Osman, *Babil Sürgünü Sonrası*, s. 135.

¹⁷⁸ Kurt, Ali Osman, *Babil Sürgünü Sonrası...*, s. 135.

birçok ünlü kişini aynı anda değişik yerlerde makamları bulunduğu gibi Üzeyir’in (as) makamının bulunduğu iddiası da doğal karşılanmalıdır. Ancak gerçek olması ve kabul görmesi ihtimal dışıdır. Buna rağmen Kuzey Irak, Fırat’ın batısı denilince söz konusu olan yer de Fırat’ın batısında bulunmaktadır. Dolayısıyla “acaba buraya da uğramış olabilir mi?” diye düşünülebilir.

Bazı kaynaklarda, Ezra’nın kabriyle ilgili bir Rabbinin naklettiği bilgiye yer verilmektedir. M.S. 1414 yılında Kudüs’e hac amacıyla giden bir Rabbi, Ezra’nın Tevrat’ı yazdığı ve aynı zamanda şimdi kabrinin bulunduğu Taduf isimli köyde kendisine, her akşam Ezra’nın kabrinden bir bulutun çıktığının ve hiç kaybolmadığının anlatıldığını nakledilmektedir.¹⁷⁹ Görüldüğü gibi bu konuda çok farklı rivayetler bulunmaktadır. Kanaatimize göre Kuzey Irak’ta Şattu’l-Arap su yoluna yakın olan yerde veya Basra yakınında bulunan Uzer köyünde olma ihtimali daha kuvvetli görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmamızda vardığımız sonucu şöyle özetleyebiliriz:

-İnsanlık tarihi boyunca Allah’a oğul/evlat isnadı, Eski Mısırlılar, uzak doğu dinlerinde (Budizm ve Brahmanizm) Hristiyanlarda, Yahudilerde ve müşriklerde birçok dönemde ortaya çıkmıştır. Hristiyanlar, İsa’ı (as), Yahudiler Üzeyir’i (as) Allah’a oğul isnadında bulunurken, müşrikler ise meleklerin Allah’ın kızları, cinlerin ise Allah’ın oğulları olduklarını iddia etmektedir. Üzeyir (as) ile ilgili Yahudilerin söylemi sadece nüzul dönemindeki üç beş kişinin görüşü değil Yahudilerin çoğunluğu için geçerli olan bir görüştür. Nitekim elimizde bulunan muharref mukaddes kitaplarında Davud ve Süleyman (as) için Allah’ın oğlu ifadesinin bulunması bunun delilidir.

-Kur’an-i Kerim’de sadece bir kere ismi geçen Üzeyir (as) bir yönü ile İsa’a (as) benzemektedir. İsa (as) babasız dünyaya gelmiş Üzeyir (as) ise, yüz yıl uyutulduktan sonra tekrar diriltirmiştir. İslâm âlimlerinin ekseriyetine göre Bakara 259. ayette bahsi geçen kişi Üzeyir’dir.

Kur’an-ı Kerim’de yirmi beş peygamberin ismi geçer. İsmi geçip peygamberliği kesin olmayan üç kişiden birisi de Üzeyir’dir (as). Sayıları yüz yirmi dört bin olarak kabul edilen diğer peygamberlerin ise ismi geçmemektedir. Dolayısıyla bize bildirilmeyen peygamberin sayısı yüz binlerin üzerindedir. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu Üzeyir’in (as) peygamber olabileceğini kabul etmektedirler. Biz de aynı kanaati taşımaktayız. Zaten Yahudiler de Üzeyir’i (as) peygamber üstü bir kişi olarak görmektedirler.

-Kur’an-i Kerim’de bahsi geçen (Kur’ân: 17/3-7) Yahudilerin başına gelen iki felaketten ilkinin Babil Kralı Nebukadnessar tarafından Beytu’l-Makdis’i işgali ve Babil Sürgünü olduğu kabul edilmektedir. Sürgün sonrası Kudüs’e dönüş yapanların başında Üzeyir (as) bulunmaktadır. Üzeyir’in (as) sürgün dönüşü Tevrat’ı yeniden ortaya çıkardığı gibi Yahudilerin hayatlarında Tevrat’ı uygulamalarını sağlayan kişi olduğu için Yahudiler tarafından Allah’ın oğlu olarak kabul edilmiştir.

Üzeyir’in (as) vefatı ve mezarı hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler arasında, Kudüs, Şam, Basra, Kuzey Irak’ta ismi Uzer olan bir köy olmak üzere birçok isim geçmektedir. Ancak bu mekânlardan birini tercih etme imkânımız bulunmamaktadır. Bunlar arasında en yayf

¹⁷⁹ Kurt Ali Osman, *Babil Sürgünü Sonrası...*, s. 135-136.

olan görüşün Adıyaman'ın Gerger ilçesine bağlı Kâhta Gerger yolunda bulunan ve Üzeyir makamı olarak bilinen yer olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Abira binti Abdullah en-Naîm, *Kavaidu't Tercihi'l Mutallakatu bin'Nas İnde İbn Aşur fî Tefsîrihi't Tahriri ve't Tenvir*, Daru Tedmir, Riyad, 1436/2015.

Adam, Baki, *DİA, Üzeyir*, XXXXII, 401-402.

-----, *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kur'an'ın Tartışmalı Konuları*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.

-----, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, İstanbul 2001.

Akbıyık, Serpil, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, Konya.

el-Alusî, Şihabuddîn Mahmud İbn Abdullah, el-Huseynî, *Ruhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebu'l-Mesanî*, thk. Ali Abdulbari Atiyye, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.

Ateş, Süleyman. *Kur'an-i Kerim Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1995.

Besalel, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, İstanbul Üniversal Yay. , 2000.

el-Bağdadî, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed *Usulu'd-Din*, Beyrût, 1981.

el-Bağdadî, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-Fırak. Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem R. Fırlalı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

el-Begavî, Hüseyin b. Mes'ud, *Tefsîr'ul-Begavî*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye, Süleyman Müslim el-Harş Medine 1997/1417.

el-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

El-Cevalikî, Ebu Mansur, *el-Mu'reb Min Kelami'l A'cemiyyi Ala Hurufi'l Mu'cem, Min Lugati'l Arabî*, Daru'l Kalem, Dimeşk, 1442/1990.

Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît fî't-Tefsîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1420.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı, Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 2000.

Furat, A. Subhi, *"Üzeyir"*, İstanbul İA, MEB Yay. 1993, XIII, 88.

Güç, Ahmet, *Yahudilik, DİA*, XXXX, 207-212.

Harman, V. F., *"Üzeyir", İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 410.

Havva, Said, *el-Esas fî't-Tefsîr*, Dâru's Selam, 1985.

----- *el-Esas fî't-Tefsîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınları, İstanbul, 1990.

- Hazin, Alaaddin Ali ibn Muhammed İbn İbrahim, *Lübâbu't-Te'vîl fî Meani't-Tenzîl*, thk. Muhammed Ali Şahin, Beyrût, 1415.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Telbîsu İblîs*, thk. Eymen Salih, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1995.
- İbnu'l-Cevzî, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Zadu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezak el-Mehdî, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrût, 1422.
- İbnu'l-Esîr, *el-Kamil fî't-Tarih*, Beyrût, 1979.
- İbn Ebu Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azîm, li İbn Ebi Hatim*, thk. Esad Muhammed Tayyib, Mektebetu'n Nizar Mustafa el-Baz, Suudi Arabistan, 1419.
- İbn Hanbel, Ahmed, *Müsned*. Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed ez-Zahirî, *el-Faslı'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, Mektebetu'l-Hanci, Kahire, trs.
- İbn Kesir, Ebu'l Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Dâru'l- Fikr, Beyrût, 1982.
- , Ebu'l Fidâ İsmail, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru'l Fikr, 1986.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah ibn Muslim, *el-Maârif*, thk. Servet Ukaşe, Kahire, 1992.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût, Dâru's- Sâdr, 1414.
- İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Tarih*, Beyrût, 1979.
- İbn Saraî, Hamed Muhammed İbn Saraî, Yusuf Muhammed eş-Şammisî, *el-Mu'cemu'l-Cami' lima Surihe Bihi Ebhemu li'l-Kur'ani'l-Kerim Mine'l-Mevdi*, Merkezu Zaid li Turasi ve't Tarih, Birleşik Arap Emirlikleri, el-Ayn, 2000.
- el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed Ragib, *el-Müfredât*, KahramanYay. İstanbul, 1986.
- İbn Şerif, *Meanî Esmâi Enbiya*, <http://www.whyslamsa.com>
- Kitabı Mukaddes, *Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 1985.
- Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir II*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV. Yayınları, 2004.
- Kurt, Ali Osman, *Babil Sürgünü Sonrası Ezra Önderliğinde Yahudiliğin Yeniden Yapılandırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- el-Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebibekir. El-Cami'u li Ahkami'l Kur'an, thk. İmad Zeki el-Bardudî-Hayri Said, Kahire: Daru'l Kutubi'l Mısıriyye, 2012.
- Kutub, Seyyid, *Fizilâli'l Kur'an*, Hikmet Yayınları, İstanbul, trs.

- el-Mahalli, Celaledin Muhammed b. Ahmed -Celaledin Abdurrahman b. Ebi Bekir es-Suyûtî. *Tefsirü'l-Celaleyn*, İstanbul, trs.
- el-Matüridî, Ebu'l-Mansur, *Te'vilât*, Editör: Bekir Topaloğlu, İstanbul: Mizan Yayınları, 2005.
- el-Merağî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsiru'l Merağî*, Mısır, Şeriketu Mektebi ve Matbaati Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evladuhu 1365/1946.
- el-Mevdudî, *Tefhimü'l Kur'an*, trc. Muhammed Han Kayanî vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Mukatil b. Süleyman, b. Beşir el-Ezdî el-Belhî, *Tefsiru'lMukatil b. Suleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şahatah, Dâru'l İhya-i Turas, Beyrût, 1423.
- Öztürk Mustafa, “Üzeyr Allah'ın Oğludur" İddiasına Dair Bir İnceleme” Akademik Araştırmalar Dergisi 2003, Sayı 16, Sayfalar 157-174.
- er-Razî, Fahreddin, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer. Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb, Beyrut: Darü'l-Fikr, 2005.
- Reşid Rıza, Muhammed Reşid b. Ali Rıza b. Muhammed, *Tefsîru'l Kur'ani'l Hakîm (Tesîru'l Menar)*, Neşr eden Mısırlı Heyet, 1990, B y. y.
- Salime Leyla Gürkan, *DİA*, XXXXIII, 226-232.
- es-Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nîsâbü'rî. *Kasasu'l-Enbiyâ Arâisü'l-Mecâlis*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, trs.
- es-Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî *el-Keşfu'el-BeyânTefsîr'us-Sa'lebî*, thk. Muhammed b. Aşûr, tedkik, Nazîr es-Sâidî, Lübnan 1422/2002.
- es-Sabûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. Mekke, Dâru's-Sâbûnî, trs.
- es-Sâbûnî Nureddin, *el-Bidâye fî Usuli'd-Din/ Mâtürîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu Ankara, DİB. Yayınları, 1995.
- es-Suyutî, Celâleddin, *el-ltkân fî Ulumi'l-Kur'an*, Beyrût, 1987.
- eş-Şehristânî, Ebi'l-Feth Muhammed b. Abdulkерim, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ahmet Fehmi Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, trs.
- eş-Şevkânî, Muhammed ibn Ali, *Fethu'l Kadir*, Dâru İbn Kesîr, Dâru Kelimi't-Tayyib, Beyrût, Dimaşk, 1414.
- eş-Şîrâzî, Şeyh Nasır Mukarim, *el-Emsal Fî Tefsiri Kitabillahi'l Münezzel*, trs, byy.
- et-Taberî, Muhammed İbn Cerir, *Cami'ul-Beyan Fî Te'vilil-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muessetu'r Risale, 2000.
- et-Taftazânî, Sa'duddin Mesud b. Ömer, *Şerhu'l-Akaid*, (S. Uludağ; Kelâm ve İslâm Akaidi içinde Orijinal metin), İstanbul, 1991.
- Topaloğlu, Bekir- Çelebi, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010.
- Ûsî, Sirâcuddîn Alî b. Osmân el-Fergânî, *Bed'u'l-Emâlî*. İstanbul, Şefkat Yayınları, 2015.

Umerî, Muhammed İshak, *Me'l-Me Dârubi Uzeyr İbn Allah*, Şebeketu Aluke Kısmu'l-Kitab, (www.alukah.net)

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, trs.

Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, II, 232-233

ez-Zurkanî, Muhammed Abdulazîm, *Menahilu'l İrfan Fî Uhumî'l Kur'ân*, Matbaatu İsa el-Bâbî el-Halebî, trs.

ez-Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîli ve Uyunu'l-Ekâvîli fî Vucuhi't-Te'vîl*, Kahire, 1977.